3 1761 07961963 1

D
377
K67

12A88-
12F16

2536

Dar od spisovatele.

Úspěchy
SLAVISTIKY NA RUSI
V POSLEDNÍ DOBĚ
(1860—1872).

---

od

Prof. A. Kotljarevskeho.

V PRAZE.
NÁKLADEM SPISOVATELOVÝM.
1874.

Úspěchy

SLAVISTIKY NA RUSI

V POSLEDNÍ DOBĚ

(1860—1872).

Od

prof. **A. Kotljarevského.**

Dr. J. J. Hauel

V PRAZE.

Knihtiskárna: J. Otto. — Nákladem vlastním.

1871.

LIBRARY
MAR 2 1971
UNIVERSITY OF TORONTO

D
377
K67

I.

Památky staroslovanského písemnictví, jich vydání a učené popisy. Palaeografické práce. Jazykozpyt. Dějiny básnictví a literatury.

Roku 1860 uveřejnil professor P. A. Lavrovský v Časopise Musea království Českého (sv. II. str. 219—237) článek *„o úspěchu slavistiky v Rusku"*. V krátkých, ale trefných rysech vylíčil zde spisovatel dějiny vzniku, vývoj a tehdejší stav slovanských bádání v Rusku. Od těch dob minulo více než 12 let. Ruská slavistika nestála, ale dosáhla mnoho důležitých a podstatných výsledkův, které mají velikou důležitosť pro všeslovanskou vědu. A právě proto myslím, že záměr můj, prodloužiti a doplniti přehled váženého učence, zajisté nemůže se pokládati za zbytečný a nevhodný. Samo sebou se rozumí, že i chtěje býti stručným, nemohu podobně p. Lavrovskému obmeziti se již na jediný *všeobecný přehled*, ale nucen budu pustiti se do některých podrobností samého předmětu, i kojím se nadějí, že čeští přátelé slovanštiny nebudou se jimi nuditi. Abych se vyhnul nedorozuměním, promluvím napřed několik slov o tom, co rozumím jménem slavistiky. Počítám k ní všecka odvětví a odbory vědění, které nám odhalují kulturní život slovanských národů, totiž: skoumání *jazyka*, *památek písemnictví* a *literatury*, *starožitností*, *dějin*, *národopisu*, *práva* a *církve*, slovem souhrn všech předmětů, které se vztahují na minulou a nynější vzdělanosť a život Slovanů. Objem slavistiky mohl by se obmeziti poněkud na užší

předměty *filologické* ale kdo ukáže ty meze, za nimiž se končí práce a účastenství filologovo, kde není více potřebí jeho pomoci? Však nač uměle drobiti a děliti to, co je těsně spojeno již v samé přírodě? Pojímaje předmět slavistiky v takém obšírném smyslu, pokusím se o to, bych ukázal a ocenil vše důležitější, co vykonáno v tomto ohledu ruskou vědou od r. 1860.

Ruské oddělení, t. j. práce ruských učenců v oboru jich mateřského jazyka, literatury, starožitností atd., nebude pojato do mého článku: toto obšírné odvětví slavistiky může býti předmětem zvláštní rozpravy, což by zde tuze obtížilo vyplnění mé speciální úlohy. Ruského materiálu dotknu se jen potud, pokud se on vztahuje *k ostatní slovanštině*.

Mezi všemi slovanskými zeměmi jest Rusko nejbohatší na *památky staroslovanského písemnictví:* ony docházely k němu ze slovanského jihu již od nejstarších dob, ony docházejí odtud mnohdy i za našich časů. Tak v třicátých letech Norov přivezl z Palestiny důležitou sbírku bulharských a srbských rukopisů, které byl Vostokov popsal; v čtyřicátých pak letech poštěstilo se professoru V. J. Grigorovičí zaopatřiti Rusku znamenitou sbírku staroslovanských, jakož i srbských a bulharských rukopisů (mezi nimi znamenité hlaholské evangelium z hory Athos a uryvky z překladu Cyrilla Jerusalemského XI století). Tak archimandrita Porfyrij Uspenský (nyní biskup kyjevský) přivezl z jihu ne méně důležitou zásobu slovanských rukopisů; podobně před několika lety nebožtík Hilferding za doby svého cestování po Srbsku a Bulharsku zaopatřil si bohatou sbírku srbských rukopisů (jichžto část se dostala císařské veřejné bibliotéce v Petrohradě, druhá pak sbírce kupce A. J. Chludova); tak konečně v poslední době veřejná bibliotéka v Petrohradě zakoupila sbírku rukopisů nebožtíka Berčiče. V Rusku najdou a nalezají tyto ctihodné pozůstatky starobylosti útulek mnohem jistější a důstojnější, než v jich vlasti, kde osud jich není dosud zabezpečen a podrobují se náhodám všelikého druhu; v Rusku dávno znají jich cenu a umějí jich chrániti. Ale čím bohatší nějaká země na podobná dědictví

starobylosti, tím více leží na ní mravní povinnost, aby odhalila a osvojila tyto poklady — vědě *buď úplným vydáním anebo vědeckým popisem.* Tuto povinnost pochopili ruští učenci již v minulém století a vyplňují ji neustupně a vyplňují ji svědomitě a čestně. Nepřipomínaje dřívějších všeobecně známých prací Kalajdoviče, Vostokova a jiných, pozastavím se toliko u zjevův poslední doby. Především musíme uvésti práce starších ruských slavistů, professorů Srezněvského a Bodjanského. První z nich od r. 1852 vydal v redigovaných jím „Извѣстіяхъ“ a „Ученыхъ Запискахъ“ II. oddělení akademie nauk v Petrohradě („Извѣстій“ vyšlo 10 dílů, „Ученыхъ Записокъ“ 7 dílů), druhý od r. 1846 v „Чтеніяхъ въ Обществѣ Исторіи и Древностей“ (od 1846 do 1848 a pak od r. 1858 až dosud), které se nalezají pod jeho vedením, a již dříve vydali oba značný počet památek dřevního a středního slovanského písemnictví, ale nejdůležitější vydáno aneb vydává se jimi v poslední době. Uvedeme je zejmena:

Dílo Šafaříkovo „Památky hlaholského písemnictví“, ačkoli důležito v mnohých ohledech, mezi jiným i pro svůj obšírný *úvod,* kde se jedná o původu a osudu hlaholského písemnictví, nemohlo však úplně upokojiti badatele již i proto, že obsahovalo jen některé vzory hlaholštiny bez všelikých filologických objasnění. Pro další úspěchy slavistiky nutné bylo také vydání, které by s možnou úplností co do textů spojovalo filologický jich rozbor, které by představovalo obzor celého skutečného, bych tak řekl, kapitálu hlaholštiny. S takým úmyslem sestavena kniha J. J. Srezněvského „Древніе глаголическіе памятники сравнительно съ памятниками кириллицы“ (v Petrohradě 1866). Jest to sborník a filologický rozbor textů nejen již známých, než i některých, které dosud nebyly známy a které jsou zde vytištěny poprvé. Text hlaholských památek menšího objemu otištěn úplně, a z větších (čtvero evangelií a knih evangelických čtení) jest značné množství výpisků, jak jen možná bylo od písmena k písmenu dle originálu. Kromě toho podán i přehled takých cyrillských památek, v kterých jest něco hlaholského. Texty jsou srovnány, kde toho potřeba kázala,

s dřevními památkami cyrillštiny, některé z nich otištěny i hlaholicí i cyrillskou transskripcí, jiné jen ve věrné transskripcí. – Co se *rozboru* dotýče, to zde kromě vnějších dějin rukopisu a palaeografického popisu jeho nalezáme filologické poznámky o jazyku a některé všeobecné vývody o době a vlasti uvedené památky. K vydání tomuto přidán sešit (10 listů) pěkně udělaných palaeografických snímků. Všeobecné otázky o době, místě a příčinách povstání hlaholice J. J. Srezněvský při zvláštní své opatrnosti zůstavuje nerozhodnutými; důkazy Hanuše, Šafaříka, Miklosiče a ostatních badatelů, již tvrdí, že hlaholština jest starší cyrillštiny, zdají se mu býti právě tak přenáhlenými a nucenými, jako ostrovtipnými a chytře provedenými.[1]) Nicméně jestli kniha Srezněvského i nedává přímé odpovědi na tyto důležité otázky slovanské filologie, to na každý pád poskytuje k tomu nejen bohaté prostředky, než i vůbec, možno říci, že jest to úplný sborník kriticky očistěných, objasněných a uspořádaných materialů, bez kterého se sotva může obejíti badatel staroslovanské starobylosti vůbec a hlaholské otázky zvláště. Proto tím více jest nám želeti, že dílo toto vydáno jest v tak malém počtu exemplářů (všech 100) a proto již nyní nepřístupno jest většině badatelů. Druhé vydání tohoto spisu, kde by byly umístěny také ty nemnohé památky, které se staly známými teprvé po jeho vydání a které

[1]) Na prvém ruském archaeologickém sjezdě, který se odbýval r. 1869 v Moskvě, četl p. Srezněvský zajímavý článek o starobylosti i o poměru cyrillice k hlaholici. Opíraje se především o palaeografická dáta, myslí: 1) že hlaholice stojí k cyrillici v poměru příbuzném: jedna z nich od druhé závisí, což se dokazuje totožností systemu zvuků obojích i totožností jich číslového pořádku; 2) že nejstarší náčrtky cyrillice, srovnáme-li je s nejstaršími jejich řeckým originálem, nepatří do doby IX století, jak by se mohlo zdáti, než do VII neb VIII století, a že tedy původ cyrillice mnohem starší jest Cyrilla samého. Článek p. Srezněvského jest vytištěn dosud jen ve velmi krátké zprávě bez všelikých podrobností a důkazů. Doufáme, že ctěný učenec tento neobmeškal obohatiti vědu podrobným a přesvědčujícím vyložením svého zajímavého nálezu. Professor V. J. Grigorovič, jak známo, jeden ze zastavatelu staršinstva hlaholice před cyrillicí, vyslovil též v poslední době ostrovtipnou domněnku, kterou budoucně dokázati hodlá. Poněvadž pozoruje v hlaholských náčrtcích pasigrafii, t. j. příznaky mnohých ethnograficky různorodých živlů, myslí, že musela povstati v takém místě, kde bydlela různá plemena, a za také místo pokládá Chazarsko, t. j. Krym. Jest to sice ostrovtipná domněnka, ale až dosud — pouhá domněnka! Viz jeho článek „Замѣтки о Солунѣ и Корсунѣ“ (v Odèsse 1872).

jsou taktéž popsány a proskoumány od p. Srezněvského v „Zápiskách akademie nauk“, — tvoří jednu z nenepatrných potřeb souvěké slavistiky: majíce v rukou tento „Thesaurus criticus reliquiarum literarum glagoliticarum“ i užívajíce jeho pomoci, můžeme kráčeti jistěji než dosud jak v rozhodování všeobecných otázek o hlahòlici, tak i v určování lexikálních a lingvistických zvláštností hlaholské recense při staroslovanských památkách, a vyhnouti se těm chybám, kterých se dopustil Šafařík ve svém posledním, ačkoli i velmi důvtipném spise (Über den Ursprung und die Heimath des Glagolitismus).

Druhé dílo p. Srezněvského, rovněž tak důležité, ne-li ještě více, vytištěno jest pod názvem „Древніе славянскіе памятники юсоваго письма,[2]) съ описаніемъ ихъ и съ замѣчаніями объ особенностяхъ ихъ правописанія и языка“ (v Petrohradě 1868). Všecky tak zvané *staroslovanské památky* nedošly k nám v čisté podstatě, bez všelikých příměsků, nýbrž v jihoslovanských a ruských recensích, kde pod vlivem místních nářečí staroslovanština více méně ztrácela své zvláštnosti. Tyto se musejí obnoviti uměle, srovnáváním památek různých recensí a odstraněním zvláštností místních nářečí. Ačkoli po výsledcích Vostokova můžeme míti dosti určitý pojem o základných rysech a ústrojí staroslovanštiny, přece nelze pokládati věc tuto za ukončenou a zcela rozhodnutou. Výskumy Vostokova sice nepotřebují proměn, ale potřebují, by se doplňovaly. Mimo to pro vědu velmi důležito jest, by se rozhodlo, jaká zejmena byla ta místná nářečí kromě nám známých ruských a srbských? čím zejmena lišila se ona od sebe? kde které panovalo? v jaké míře které z nich bylo důležito pro jazyk písemní? Objeviv několik důležitých nových památek staroslovanštiny jihozápadních recensí prof. Srezněvský odhodlal se vydati je úplně a při tom znova vydati dle rukopisů i všecko podobné, co bylo dosud vydáno (vyjma „Codex Suprasliensis“, z kterého jsou otištěny jen úryvky), a z ostatních památek téhož druhu, které byly dosud málo známé a které co do

[2]) Poněvadž základní, zvláštní známkou těchto recensí jest užívání písmen jusových ѫ a ѧ, proto tyto památky nazývají se jusovými.

objemu svého jsou obšírné, uvésti značné výpisky. O textu každé památky, který jest otištěn s palaeografickou věrností, nalezá se v obšírném *úvodu* zvláštní článek, kde se památka palaeograficky popisuje a poznamenány jsou její zvláštnosti jazykové a pravopisné. Takto vydáno a proskoumáno jest 33 památek, z kterých, jak jsme výše podotkli, byly mnohé docela neznámé, ostatní pak, jako na př. Boloňský žaltář — byly známy nedostatečně aneb málo. Všeobecné vývody, k jakým přišel p. Srezněvský na konci svých grammatických rozborů, jsou následující: 1) i pravopisem, i výslovností, i užíváním některých slov a jich proměn, písmo i jazyk jusových slovanských památek rozeznává se od té staroslovanštiny, která se pokládá za čistou, a jejíž hlavní rysy v těchto památkách se opakují rovněž tak, jako v památkách ruského písma — v jedněch více, v druhých méně pravidelně; 2) v těchto památkách nejsou odchylky od čistého slovanského jazyka tak jednotvárné, aby všechny mohly býti pokládány za zvláštnosti jednoho a téhož nářečí; naopak na ně musí se pohlížeti co na poukázky několika rozličných nářečí, následkem čehož rozličné, jedny druhým opačné zvláštnosti nalezají se netoliko v rozličných rukopisech jedné a téže památky, než i v rozličných částech jednoho a téhož rukopisu. Jaká to byla nářečí, na to ještě nelze určitě odpovědíti; můžeme se jen domnívati, že v jich počtu se nacházelo nářečí *bulharské* a *moravsko-slovenské*.[3]) Jak památky samy, tak i zkoumání jazykových a pravopisních zvláštností památek těchto, vyložené v úvodě (str. 188), předkládají bohatou sbírku materiálu i pro srovnávací mluvnici slovanských nářečí, i pro vyjasnění základních vlastností staroslovanštiny a pro vnější dějiny jeho u různých slovanských národů. Právě proto nelze nám nepojmenovati spisu prof. Srezněvského jedním z nejznamenitějších zjevů

[3]) Pro rozhodnutí otázky o národnosti staroslovanského jazyka (církevního) nebude bez významu domněnka, kterou vyslovil prof. Lamanský ve svém článku „Непорѣшенный вопросъ“ (Жур. Мин. Нар. Пр. 1869. No. 1). Ruský učenec tento kloní se k myšlence, že jazyk tento jest umělé utvořen. Takým skutečně stal se postupem času, ale prvotně musel býti jazykem živým, národním; a proto otázka o národnosti čistého staroslovanského jazyka, jazyka sv. Cyrilla a Methoděje, zustane ve své síle.

souvěké slavistiky: ont poprvé poskytuje možnosť přísného učeného zkoumání předmětu, o kterém dosud panují dosti kolísavá ponětí, jakož i možnosť přísného ocenění náhledů, které byly bez dostatečných důkazů přijaty, jako jsou na příklad náhledy, že staroslovanština je jazyk starobulharský aneb staroslovinský. S celou pozorností pozastaví se slavista i při spise p. Srezněvského „Древніе памятники русскаго письма и языка“ (v Petrohradě 1866); zvláště přílohy (Приложенія) k němu obsahují v sobě svého spůsobu učenou chrestomathii ze starých památek: zde najde on nemálo i nových plodů, které, jsouce zde poprvé vydány, jeví se jako velmi důležité i co do jazyka (staroslovanského ruské recense) i co do obsahu, takové je na př. známé slovo o „boháči a Lazarovi“, které představuje živý obraz ze života bohatého Slovana.

Neméně důležité množství doplňků k výše uvedeným pracím professora Srezněvského najdeme v jeho spise čili lépe řečeno sborníku rozmanitých článků, který byl vydán pod názvem „Свѣдѣнія и замѣтки о малоизвѣстныхъ и неизвѣстныхъ памятникахъ“ (v Petrohradě 1867). Některé památky staroslovanského písemnictví vydány jsou zde úplně s filologickými i historicko-literarními objasněními, o jiných jsou podány jen rozpravy a úryvky důležitější. Obzvláště zajímavé a důležité v historickém, literarním a filologickém ohledu jsou ty památky, které patří k prvé době slovanské literatury, t. j. k IX—XI st., k nimž mezi jinými přináleží „Написаніе о правѣй вѣрѣ Константина философа, нис. до 862 г“, „Поученіе епископа Климента“ (885—916 r.), dle rukopisu cyrillského XII st. spůsobem srovnavacím s latinským fryzinským rukopisem, „Похвала блаж. Кириллу, учителю Словѣнскому, еписк. Климента“, „Прологъ болгарскаго царя Симеона“ (před 928 r.), „Служба св. Константину философу“, „Слово Іоанна богослова“ dle rukopisu XII st. atd.

Již dávno jest známo, že prof. J. M. Bodjanský připravuje vydání znamenitého Svjatoslavova sborníka z r. 1073. Při své svědomitosti a důkladnosti nemohl podniknouti díla jen tak ledabylo a rychle ho ukončiti: potřebí bylo skoro 25 let ustavičných bádání, aby důstojně vykonal tento vážný pod-

nik, který, o čemž pochybovati nelze, obohatí slovanskou vědu nejen novými literárními dáty, ale i grammatickými a lexikálními poklady. Brzo (jak jsme sami slyšeli od samého vydavatele) vyjdou na světlo první dva díly, které obsahují text. Za nimi má následovati učené pojednání o památce této v ohledu historicko-literárním a filologickém. Nemaje v úmyslu ještě před vyjitím tohoto znamenitého díla předstihovati úsudek učenců o něm, nemohu přece toho pominouti mlčením, proto že z těch několika vzorů, které laskavostí vydavatele, mého starého universitního professora, mně poštěstilo se viděti, nabyl jsem toho přesvědčení, že to bude také vydání, kterému se může rovnati toliko Ostromírovo evangelium Vostokova. Jak tam, tak i zde vzaty do úvahy a vyplněny všecky požadavky učené filologické a palaeografické kritiky: text slovanský vydán jest od písmena k písmenu i ne samoten, než zároveň s řeckými a latinskými originaly, jichžto vyhledávání stálo mnohdy mnoholetých, obtížných úsilí; z ostatních podobných rukopisů uvedeny jsou všechny varianty, které mohou buď objasniti aneb něčím doplniti základní text. Mluvě o Svjatoslavově sborníku z r. 1073, bezděky připomínám si, že druhý *podobný* (ale ne totožný) sborník z r. 1076 (?), který se chová v cís. veřejné bibliotéce v Petrohradě, taktéž — jak se dovídám — připravuje se k vydání zkušenou rukou A. F. Byčkova. Kromě Svjatoslavova sborníka prof. Bodjanský podnikl, i na polovic již vykonal, vydání všech památek, které se týkají života a činnosti sv. prvoučitelů slovanských Cyrilla a Methoděje. Vytištěny jsou již (v „Чтеніяхъ въ Обществѣ Исторіи и Древностей при Московскомъ Университетѣ“) pannonské i prologové životy, pochvalné řeči atd. dle mnoha rukopisů, které byl neunavně p. vydavatel odevšad sebral. Různost v rukopisech pohnula vydavatele, že každý z nich zvláště vytiskl; ke konci pak bude následovati text *sloučený*, jehož účelem bude uspokojiti požadavky historikův. Těmito vydáními neobmezují se však práce prof. Bodjanského v oboru staroslovanského písemnictví: známo jest mi, že připravil, ano i vytiskl, ač ještě na světlo nevydal, mnohá jiná díla z tohoto oboru slovanské literatury; měl jsem

příležitost použiti od něho vydaného, a to již dávno vydaného, rozsáhlého díla „Šestodneva Jana exarcha bulharského“, který jest vytištěn od písmena k písmenu, od stránky ke stránce, od řádku k řádku dle známého srbského rukopisu z r. 1263. Proč toto a jiná podobná vydání — nevyšla ještě na světlo, — toť věc vydavatelova, ale já jsem si dovolil o nich upomenouti proto, bych ukázal, jak mnoho povinna jest p. Bodjanskému věda slovanská,[1]) a bych ve jménu všech slavistů obrátil se k němu s uctivou prosbou, by neskrýval déle těchto pokladů v tajnosti.

K dějinám staroslovanského písemnictví vztahuje se též článek ruského bibliografa, nebožtíka V. M. Undolského „Объ открытіи и изданіи твореній Климента, епископа Словенскаго“ [„Бесѣды въ Обществѣ любителей Россійской словесности к. I“] (v Moskvě 1867, str. 31—38). Známo jest, že Undolský odkryl a připravil k vydání nemalý počet plodů učeníka sv. Cyrilla a Methoděje — Klimenta. Připomenutý článek jest takořka zpráva o tom vydání, ku kterému bohužel nedošlo; nehledíce na to, že byl již velmi dávno tento článek napsán, neztratil přece dosud důležitosti pro ty, kteří se obírají staroslovanským písemnictvím, a může sloužiti co spolehlivé vodidlo bibliografické budoucímu vydavateli děl Klimentových.

Nebude zde od místa, připomeneme-li, že byla ta polovice supraslského rukopisu, která se pokládala již za ztracenou, opět nalezena od p. Paploňského ve Varšavě, v bibliotéce hrabat Zamojských. Toto odkrytí jest zvláště tím důležito, že se nyní naskytuje možnosť napraviti nedopatření při vydání Miklosičově, který neměl v rukou originálu této části, nýbrž ne všude správný přepis nebožtíka Kopitara.

Nedávno zemřelému K. J. Něvostrujevu náleží vydání jedné důležité památky staroslovanského písemnictví, totiž

[1]) Zmiňuje se právě o dílech svého ctěného professora, nemohu bez srdečného hoře upamatovati se na to, že činnosť jeho co představitele slavistiky na universitě moskevské — předčasně byla přerušena. Zajisté sotva kdo z účastníků v díle tom předvídal ty smutné následky, jaké z toho vyplynuly pro slovanská čtení na universitě; ale neodvisle od toho, zasluhovala-li takého uznání činnosť muže, který byl čtvrt století důstojným zástupcem slovanské vědy na nejstarší universitě ruské a který měl úplné právo říci: „honorem doctrinae meae nemini dedi.“

„Сказанія Ипполита о Христѣ и о антихристѣ“ (v Moskvě 1869) dle rukopisu XII—XIII st. Ačkoliv rukopis tento přináleží k ruské recensi, však překlad, dle náhledu vydavatelova, pochází od Jihoslovanů. Obšírný úvod rozjímá o historickém významu památky této a o jejím osudu, o filologické a církevně-historické důležitosti slovanského překladu (zejmena pro poměr k náhledům ruských starověrců). Samý text byl vydán zároveň s řeckým textem, při čemž mnohá místa originálu opravena byla pomocí slovanského překladu; konečně obšírné filologické poznámky objasňují zvláštnosti slovanského textu. Ne všude stejně uspokojí toto vydání slovanského filologa, co se dotýče filologické kritiky textu, ale ono zůstane pro něj důležitým i pro vážnosť a rozšířenosť tohoto díla v dějinách slovanského písemnictví, pro přesné podání rukopisního textu a pro mnohá svá objasnění.[5])

Oddělení apokryfické literatury, která je tak rozšířena jak v Rusku tak i u jižních Slovanů, dostalo se pracovitého a věrného vydavatele v osobě prof. N. S. Tichonravova („Памятники отреченной литературы“, v Petrohradě a v Moskvě 1863, 2 díly). Vydavatel vynechal pro tentokrát srovnání naskytujících se řeckých originálů se slovanskými překlady, protože již dávno připravuje pojednání o apokryfické literatuře, kde zajisté najde své místo i toto nutné srovnání. P. Tichonravov vydal pak i některé jiné důležité slovanské památky, jako na př. „Слова, направленныя противъ остатковъ славянскаго язычества“ (v jeho časopise „Лѣтописи русской литературы и древности“, který bohužel přestal vycházeti). Slovanské články, kterými se doplňovaly přeložené chronografy, články, které mají tak velkou cenu pro dějiny jižních Slovanů – sebral a vydal prof. Ondř.

[5]) Zde si dovolím poukázati na jedno důležité odkrytí, které učinil nebožtík Něvostrujev, ohledně textu Ostromírova evangelia (viz článek jeho „О переводѣ евангелія на славянскій языкъ“ v „Кирилло-Меѳодіевскомъ Сборникѣ“ (v Moskvě 1865). Dokázav, že nejstarší slovanský text překladu Nového zákona chová se v rukopisech *nedělních* evangelií (ἄπραξτος) a *v čtvero evangelích* (τέτρα), on zjevuje se již v pozdější opravené podobě. Něvostrujev srovnal ty i ony texty s rukopisem Ostromírovým, i nasel, že poslední následuje *tetram*, t. j. neobsahuje v sobě nejstaršího překladu Cyrillova v jeho nedotknuté podobě, než překlad již *opravený*, t. j. pozdější

Popov dle nejlepších rukopisů („Изборникъ славянскихъ и русскихъ сочиненій и статей, внесенныхъ въ хронографы русской редакціи“) v Moskvě r. 1869. Archaeografická kommisse podnikla vydání tak zvaných větších životů svatých metropolity Makaria — a dovedla již vydati 3 díly. Tento ohromný ruský encyklopedický sborník XVI století, který předčí svým objemem i bohatstvím obsahu i znamenitá „Specula“ Vincence Boveského (Vincentius Bellovacensis), obsahuje v sobě i celé repertorium děl i staroslovanského písemnictví, proto jest tedy zajímavý a důležitý i pro slavistu, ač tento poslední nemůže býti všude spokojen se spůsobem vydání, poněvadž vydavatelé z úcty k památce i k pracím Makariovým udrželi všude i jeho nevolné, poměry vynucené nedostatky. Na každý pád, jestli archaeografická kommisse přivede ke konci tento ohromný podnik, obohatí se slavistika takým Thesaurem, ke kterému se vždy bude utíkati o zprávy, i málo kdy zůstane neuspokojenou. Konečně nemůžeme opominouti toho, bychom nepřipomenuli díla „Историческая христоматія церковно-славянскаго и древне-русскаго языковъ“, kterou sestavil professor F. J. Buslajev a vydal v Moskvě r. 1861. Obsahuje v sobě nemálo nové látky, která jest otištěna přímo z rukopisu a opatřena velmi zajímavými literárními a filologickými výklady. Pro žáky jest kniha tato tuze vážná, za to však tím častěji utíkati se k ní budou učenci, filologové a literarní historikové, jimž pro bohatství látky jest nenahraditelnou.

Ke všemu tomu, co jsme zde byli podotkli, zbývá nám ještě připojiti, že, co se týče vydání památek, stává nemálo v ruské vědě takých děl, která se již vydávají aneb dávno již jsou připravena k vydání a čekají jen na příznivé poměry, aby na světlo vyšla. Tak archimandrita Amfilochij již dávno připravil k vydání staroslovanský překlad pandektů Antiocha Černorizce dle rukopisu XI století zároveň s řeckým originálem; prof. V. J. Grigorovič připravuje vydání evangelia sv. Lukáše dle svého znamenitého hlaholského, athoského rukopisu z XI stol. s filologickými výklady a rozpravou o slovanském písemnictví; p. Vendt palaeograficky připravil text

známého Assemanova evangelia, který ne zcela správně vydal Rački; druhý syn prof. Srezněvského, V. J. Srezněvský, připravuje k vydání staroslovanský překlad žaltáře dle mnohých rukopisů; A. S. Budilovič tiskne již úplný text známého překladu (XI stol.) řečí Řehoře Nazianského atd. K obohacení staroslovanského písemnictví musíme též připočísti i nové nejsprávnější vydání známé legendy o smrti sv. Václava, kterou vydal p. Srezněvský i opatřil zajímavými historicko-filologickými výklady a studiemi v knize „Филологическія наблюденія Востокова“ (v Petrohradě r. 1865). Musíme zde vysloviti svoje politování nad tím, že vydavatel této legendy v prvním díle „Fontes rerum bohemicarum“, p. J. Kolář, nepoužil vydání p. Srezněvského, neb tím by si byl nejen oblehčil svoji práci, než byl by ušel i některým chybám, kterých se dopustil.

Co se dotýče započetí díla a provedení samého vydávání památek, můžeme připomenouti, že ruská slavistika vždy více a více osvojuje si metodu *kriticko-palaeografickou*: památka obyčejně se vydává dle nejstaršího a nejsprávnějšího textu, písmeno za písmenem, z ostatních pak rukopisů uvádějí se značnější varianty, jichžto pomocí (při čtení vydavatelově) kriticky se opravují chyby aneb písařské omyly textu, který byl za základ položen. Rozumí se, že tento spůsob vydávání památek jest nejlepší, neb zachovávaje pravidla filologické kritiky a palaeografie, spůsob tento stejně uspokojuje jak potřeby filologů, tak i potřeby historiků národního života, on hledí navrátiti památku k tomu čtení, jaké bylo původně, nedotýkaje se však, neruše té podstaty jeho, ve které se zachoval až na naše časy, tak že i při úplném nezdaru konjektur a oprav vydavatelových text neztrácí svého významu, a chybná konjektura může býti lehce nahražena jinou, a to zdařilejší.

Kdo měl příležitosť, seznámiti se s knihou, kterou vydal p. Gennadi, „Литература русской библіографіи“ (v Moskvě 1858), ten zajisté zpozoroval, že učený *popis staroslovanských a ruských rukopisů* byl od dávna předmětem zvláštní pozornosti ruských učenců. Toť jest i zcela pochopitelno, neb čím bo-

hatější jest země rukopisným dědictvím starobylosti, tím větší činnost vědy na toto pole musí býti obrácena, došla-li jen k jasnému ponětí svých úloh, nutnosti a potřebnosti.

Do objevení se znamenitého díla Vostokova „Описаніе рукописей Румянцовскаго Музеума“ (v Petrohradě 1842 v 4^0) v ruské vědě panoval jen *ukazovací* čili inventární spůsob popisování rukopisů; teprv Vostokov podal první vzor *učeného* popisu, který měl na zřeteli potřeby historiků a filologů — palaeografů. Oba spůsoby jsou ostatně stejně potřebné, a proto se oba dosud udržely. Nejdůležitějším zjevem v oboru rukopisné slovanské bibliografie poslední doby musíme nazvati dílo „Описаніе славянскихъ рукописей Московской синодальной библіотеки“, které započal prof. Gorskij s Něvostrujevým, a v kterém pokračoval sám Něvostrujev až do své smrti († 1872). Dosud vyšlo 5 rozsáhlých dílů (1855—1871). První díl obsahuje slovanské rukopisy sv. písma, druhý — tak zvané knihy výkladné aneb výklady na sv. písmo, třetí — spisy dogmatické a mravoučné, čtvrtý — rozličné bohoslovecké spisy a pátý konečně — knihy bohoslužebné. Dílo toto jest nejen popis rukopisů, ale i sbírka nejrozmanitějších studií a pojednání o jich předmětu; učení spisovatelé tito hleděli předejíti všecky důležitější otázky historické, literární, archaeologické a filologické, i vyplnili to s neobyčejnou svědomitostí. Proto budou se učenci utíkati k této knize i vedle specialního účelu, by se totiž seznámili s rukopisy synodální bibliotéky, co k sborníku všemožných zpráv, poznámek a nových dát z oboru staroslovanské starobylosti, která jsou zde spracována s důkladností a bedlivostí bývalých Benediktinů. Nejméně pozornosti bylo v popise tomto věnováno filologické stránce rukopisů, t. j. na charakteristiku jazykovou, neb vydavatelé obmezili se pouze na výpis některých pozoruhodných grammatických forem; ale za to — jaká hojnost v lexikálném ohledě, jaké bohatství nových slov a názvů předkládá jich dílo slavistovi — lexikografu a archaeologovi, o tom může se každý přesvědčiti, prohlédne-li si „Lexicon palaeoslovenicum“ Miklosiče. Nám jest známo, že Něvostrujev zůstavil nemálo připraveného materiálu

k dalšímu pokračování v popise synodalních rukopisů (poslední 2 léta pracoval o popise rukopisů historických), a proto nemůžeme zde své přání utajiti, aby ten materiál a s ním zároveň i pokračování celého důležitého podniku toho — dostalo se do rukou muže, který by byl též tak učený a zkušený, též tak svědomitý a proniknutý přesvědčením o velké důležitosti díla toho, jako byl nebožtík K. J. Něvostrujev. Poněkud jiného rázu jest bibliografické dílo taktéž již zemřelého V. M. Undolského. Neunavnými pracemi a při nedostatcích všelikého druhu učenec tento sestavil bohatou (1348 rukopisů) rukopisnou sbírku, která po smrti jeho se dostala Moskevskému Rumjancovskému veřejnému museu. Mezi papíry Undolského našla se první polovice bibliografického popisu této sbírky (popsáno 579 rukopisů), který byl sám Undolský sestavil, a toto dílo vydal nyní p. Viktorov, kustos rukopisů Rumjancovského musea, s dodatkem vlastního, velmi důležitého nákresu sbírky rukopisů Undolského v plném jich počtu „Славяно-русскія рукописи В. М. Ундольскаго“ (v Moskvě 1870). Undolský byl především důkladný bibliograf, a bibliograf učený s rozsáhlými známostmi nejen slovansko-ruských rukopisů, než i literatury byzantinské i evropských bibliografických pomůcek. Stopy toho vidíme v jeho popisu, který je vykonán v přísně bibliografickém směru; ovšem jsou zde výskumy a bádání o některých literárních a historických otázkách, jsou zde důležité palaeografické poznámky, jsou zde i výňatky ze samých rukopisů, ale ty i ony jsou velmi stručné a při tom i nahodilé: bibliograf tento pozastavoval se podrobněji toliko nad tím, co ho samého zajímalo, ostatní pak popisoval vždy věrně, avšak velmi krátce. V bibliografickém ohledu dílo Undolského, jakož i všecka jeho díla vyznamenávají se vzornou správností, kterou ocení každý jen tehdy, když dle těchto pokynutí bude v samých rukopisech samostatná činiti bádání. Objevivší se nedávno rozsáhlé dílo professora Ondř. Nik. Popova „Описаніе рукописей библіотеки купца Хлудова“ (v Moskvě 1872), pozoruhodné pro své skvostné vydání a učenou důležitost, a konečně pro svou vzácnost v obecenstvu (vytištěno

toliko 100 exemplářů, které do prodeje ani nepřišly,) jest popis na spůsob inventárního výboru. Rukopisy méně vážné jsou popsány krátce, důležitější pak, které obsahují památky nové anebo lepší rukopisy již známých památek, jsou podrobně popsány s výtahem všeho pozoruhodného často in extenso, tak že k popisu rukopisů se zde přidružuje i bohatý sborník textů, které jsou kriticky vydány s opraveným čtením v poznámkách a se srovnáním s řeckými originály. V ohledu staroslovanského písemnictví najde zde učenec dosti důležitého a zajímavého, poukážeme na příklad na „Слово Константина философа“ (dle rukopisu XIV stol.); „Слово Іоанну Крестителю“, sepsané Klimentem, biskupem Veličským (ruk. XIV stol.); „Апокрифическое видѣніе пророка Исаіи“ (ruk. XIV stol.), kterýžto rukopis nebyl dosud znám v slovanském překladě a jest velmi důležit pro dějiny Bohumilů; „Апокрифическое евангеліе Ѳомы (dle ruk. XIV stol.) a mnoho jiných. V bibliotéce Chludova, jak jsme výše podotkli, chová se dosti mnoho srbských a bulharských rukopisů, které jsou zde všecky popsány podrobně. Popis prof. O. N. Popova pro svou důležitost důstojně se řadí k bibliografickým spisům Vostokova a Něvostrujeva. Ovšem že bibliotéka Chludova nemůže se vyrovnati bibliotéce Rumjancovské a synodální co do bohatství slovanského materiálu, ovšem že i ve spisu učeného tohoto spisovatele pozoruje se jeden podstatný nedostatek a to ten, že málo obracel pozornost na filologickou stránku díla, na charakteristiku jazykovou, na lexikální výtahy; ale všecko toto vynahražuje se velkým množstvím věrně vydaných textů, které v mnohém obohacují nejen historii slovanské literatury, ale i samu historii slovanských nářečí. Uvedeme nyní i některé jiné, menší bibliografické popisy rukopisů. Nemalé množství rukopisných slovanských textů proskoumáno a popsáno jest prof. Srezněvským v jeho výše zpomenutém sborníku „Свѣдѣнія и замѣтки о малоизвѣстныхъ и неизвѣстныхъ памятникахъ“ jakož i v „Zápiskách akademie nauk“; prof. V. J. Lamanský vydal taktéž velmi zajímavé „Описаніе нѣкоторыхъ славянскихъ рукописей, хранящихся въ Бѣлградѣ, Загребѣ

и Вѣнѣ“ (v Petrohradě 1864), kde jest zvláštní pozornosť obrácena i na charakteristiku jazykovou a na výtahy historicko-filologických materiálů; p. Dmitrijev-Petkovič vydal krátký přehled slovanských rukopisů, které se chovají na hoře Athos, „Обозрѣніе Аѳонскихъ древностей“ (v Petrohradě 1865); A. F. Byčkov tiskne stále v „Отчетахъ Императорской Публичной библіотеки“ popisy rukopisů, které se dostaly této bibliotéce; tak nedávno otiskl on tamtéž podrobný a velmi důležitý popis jihoslovanských rukopisů, které byl bibliotéce daroval nebožtík A. F. Hilferding, s zajímavými palaeografickými poznámkami a historicko-filologickými výtahy. Konečně připomeneme, že Vilenské veřejné museum vydalo r. 1870 prvou částť popisů rukopisů pergamenových, které mu náležejí; jsou to větším dílem rukopisy bohoslužebné, staroslovanské a ruské diplomy místní západní recense. Mnoho jest již vykonáno ruskou vědou, co se týče uvádění v známosť jejich rukopisných pokladů; kromě toho, co jsme již byli uvedli, známo jest nám, že v poslední době A. F. Byčkov počal tisknouti svůj popis slovansko-ruských rukopisův, které náležejí císařské veřejné knihovně v Petrohradě a Pogodinské, která jest s onou spojena. Měli jsme příležitosť viděti několik vytištěných listů tohoto velmi důležitého a klassicky vykonaného díla, a v zájmech vědy vyslovujeme přání, aby ono co nejdříve vyšlo na světlo. Popis tento počíná velmi zajímavým oddělením starého písemnictví a sice *směsí*, t. j. sborníky rozličných spisů, které byly tak ochotně spojovány v slovansko-ruské minulosti; z každého rukopisu jest vytaženo všecko, co může míti nějaký význam v historickém, literárním a filologickém ohledu. Taktéž jest známo, že otec Arsenij připravil k vydání popis rukopisů, které se chovají v Trojické Sergijevské Lavře, který byl svědomitě vyhotovil jeden z tamějších kněží, ale kterýžto spis bohužel pro nedostatek prostředků nemůže vyjíti. Mnoho, pravím, jest již vykonáno v oboru ruské rukopisné bibliografie, ale nemálo, ne-li více ještě, zbývá jí vykonati; nemluvím již o tom, že mnohé bohaté rukopisné sbírky privátních osob zůstávají skoro neznámy (mezi jiným i také

sbírky, jaká jest hraběte A. Uvarova, která jest jen z polovice známa z popisu P. M. Strojeva). Neznámé aneb jen málo známé zůstávají i knihovny mnohých spolkových ústavů, jako ku př. bohaté rukopisné sbírky akademie nauk, Moskevské synodální kněhtiskárny; Moskevské, Kyjevské a Petrohradské duchovní akademie; bohatá knihovna Kazanské duchovní akademie není taktéž dostatečně známa, a rukopisná bibliotéka Moskevské společnosti přátel duchovní osvěty, do které se dostala bibliotéka Josefo-Volokolamského kláštera, jest ještě méně známa. Jak vidíme, zbývá vědě ještě bohatá žeň, ale ona může bez bázně hleděti do budoucnosti; neb soudě dle minulosti a přítomnosti nemůže u ní býti nedostatku soucitu ani nedostatku sil, které jsou hotovy věnovati se službě její.

Základem slovanské palaeografie musí býti *palaeografie řecká,* zejmena *byzantinská,* poněvadž poměr slovanských písmen k řeckým tvoří první základní otázku této vědy. Evropská věda vykonala v řecké palaeografii pozoruhodně málo: dílo Montfauconovo zůstává dosud jediným a nedá se žádným druhým zaměniti. Jsou ovšem některá soukromá bádání, jest zajímavý spis: „Placentini Epitome graecae Palaeographiae. Romae, 1735," jest i nový nevelký pokus Wattenbachův „Anleitung zur griechischen Palaeographie"; ale pro slavistu aspoň nejsou ona důležita.

Mezeru tuto ve vědě vyplniti souzeno jest, jak se zdá, ruským učencům, a jsou již povšimnutí hodné počátky podobných prací. Taková jest na př. palaeografická sbírka snímků rukopisů řeckých, která zajímá polovici knihy, kterou byl biskup Savva vydal pod názvem „Specimina palaeographica", takové jest velkolepé vydání fotografických snímků z miniatur řeckých rukopisů, které podniklo moskevské Rumjancovské museum (1862—1865) a kterého vyšly dosud 3 díly; taká konečně jest i práce archimandrity Amfilochia, pozoruhodná pro svou bohatosť sebraného materiálu a pro samý výbor její. Ovšem dílo toto ještě nevyšlo, ale nestalo se to snad pro nedostatek píle sběratelovy k dílu, nébrž pro nedostatek prostředků. Jaký význam mají tyto práce pro slavistu — lehce jest pochopitelno,

neb pomocí řecké palaeografie se musejí mnohé její důležité otázky rozhodnouti, jako na př. otázka o starobylosti cyrillských písmen, otázka o původu slovanských písmen na nejstarších hmotných památkách, o kterých se někteří domnívají, že byly vykonány byzantinskými umělci, a sice znamenitá Černihovská zlatá hřivna, a jiné jí podobné, nejstarší ruské a jihoslovanské peníze, nejstarší obrazy; vůbec otázka o písemnictví i o podmínkách jeho u Slovanů, kteří piší cyrillicí a tomu podobné.

Co se vlastně týče *palaeografie slovanské,* tu ruská slavistika předložila v poslední době[6]) mnoho materiálů, které zasluhují, by zde byly uvedeny. Na prvním místě musíme postaviti výtah palaeografických materiálů ze známého Vostokova popisu Rumjancovského musea, kterýžto výtah od A. N. Pypina vytištěn jest v knize „Филологическія наблюденія Востокова“ (v Petrohradě 1865). Tento výtah při vší své stručnosti obsahuje dosti úplný výklad palaeografických zásad, kterými se řídil Vostokov při rozboru rukopisů a které jsou uznány vědou za zcela správné a nevývratné. Biskup Savva vydal velmi pozoruhodné dílo „Палеографическіе снимки съ греческихъ и славянскихъ рукописей Московской синодальной библіотеки VI—XVII вѣка“ (v Moskvě 1863), a archimandrita Amfilochij „Снимки съ греческихъ и славянскихъ рукописей, извлеченные изъ разныхъ библіотекъ“ (v Moskvě 1869); kromě toho značné zásoby výtečně dělaných palaeografických snímků jsou přidány ke spisu prof. Srezněvského „Древніе памятники русскаго языка и письма“ (v Petrohradě 1866) a „Глаголическіе памятники“ (v Petrohradě 1866). Důležitější však ještě očekáváme: tak je známo, že k vydání sborníku Svjatoslavova z r. 1073 bude přiložen celý atlas snímků, udělaných pod dohledem samého vydavatele; očekává se rovněž sborník snímků (fotografických) z Grigorovičova Athoského hlaholského kodexu, očekává se ještě, že i Rumjancovské museum vydá konečně bohatou (86 č.) sbírku otištěných palaeo-

[6]) Úplný přehled prací ruských a slovanských učenců o palaeografii najde čtenář v článku p. Srezněvského, v časopise „Журналъ Министерства Нар. Просвѣщенія“ za 1868.

grafických snímků, která se mu dostala od nebožtíka V. M. Undolského. Ovšem jest všecko to pouhý materiál, mnohdy nestejné ceny, ale na každý pád užitečný ano i nutný.

Palaeografickými speciálními pojednáními ruská slavistika není posud bohatá; více než ostatní obrací pozornosť na tuto stránku starého písemnictví prof. Srezněvský ve svých popisech a zkoumáních starých památek; jemu přináleží česť, že slovanská (a řecká) palaeografie uvedeny byly v obor předmětů, které se vykládají na ruských universitách, on má, jak známo, již připravenou k tisku i *úplnou slovansko-ruskou palaeografii*, která beze vší pochyby nejen osvítí mnohé temné stránky slovanských starožitností, než i vůbec položí určité, pro učence závazné základy k určení doby rukopisů. Dosud podobná určování dělala se a dělají se, bych tak řekl, dle dojmu neb od oka, bez přísnějšího uvážení věci, a proto přirozeně v mnohých případech bývají a bývaly chybné aneb aspoň bez důkazů vynešeny.

Tam, kde staré památky vydávají se v takém množství, nemůže býti nedostatku grammatických jich proskoumání. Z předcházejícího přehledu můžeme viděti, že bez nich se obejde málokteré vydání, málokterý popis rukopisů. Materiály se sbírají se stejnou horlivostí jak pro grammatiku tak i pro slovník. Vydání „Филологическія наблюденія Востокова“ (v Petrohradě 1865), kde sebrané jsou nemnohé grammatické práce jeho o staroslovanském jazyku, a sice jeho znamenité „Разсужденіе о Славянскомъ языкѣ“; jeho „Грамматическія правила, извлеченныя изъ Остромирова евангелія“ a jeho „объясненія Фрейзингенскихъ статей“ bude ovšem nemálo napomáhati tomu, aby grammatické, do veřejnosti podané práce v oboru staroslovanského jazyka se neodchylovaly s přímé historicko-genetické dráhy v obor třeba i svůdných, ale často příšerných domněnek. K témuž vede i jeho „Грамматика Церковно-Словенскаго языка“, vyložená podle nejstarších jeho památek (v Petrohradě r. 1863). Dle mého zdání není ona dosud správně oceněna vědou, neb tato od ní vyžaduje bádání, kdežto ona má za účel předložiti jen materiál, za to však *takový* materiál, na který spolehá-li se

skumatel, nevydává se do nebezpečí, že pochybí. V ohledu tom může býti spíše nazvána věrným *grammatickým vodidlem* v staroslovanských památkách, než grammatikou ve vlastním smysle, — a co vodidlo jest mu drahocenná. V přísném Vostokovském směru p. Budilovič proskoumal v poslední době jednu z nejdůležitějších památek staroslovanského jazyka, a sice překlad řečí Řehoře Nazianského XI stol. „Изслѣдованіе языка древне-славянскаго перевода XIII словъ Григорія Богослова“ (v Petrohradě 1871). Materiál sebrán jest velmi bedlivě a dosti šťastně uspořádán, ale ovšem jest to pouze jen materiál, který dosáhne svého náležitého významu, bude-li náležitě spojen se všemi ostatními podobnými památkami. Pak budou možny i některé všeobecné vývody, od kterých se spisovatel nyní rozumně zdržuje. Pro dějiny otázky o staroslovanském jazyku a slavistiky vůbec velkou zajímavosť budou míti *dopisy* Vostokova, které mezi jinými si vyměňoval i s Dobrovským, Kopitarem a jinými slavisty, a které prof. Srezněvský vydal v Petrohradě 1873. Dopisy tyto v mnohých ohledech doplňují a vyvinují ty myšlénky, které prvníkrát vyslovil Vostokov ve svém znamenitém pojednání o slovanském jazyku.

Při filologickém bádání slovanských nářečí ruští slavisté řídí se hlavně dvěma směry: Jedni nepouštějíce se zřetele úspěchů srovnávacího jazykozpytu, zůstávají v mezech slovanského materiálu, druzí odvažují se vystoupiti na širší pole srovnávání s ostatními jazyky indoevropskými i dovolují si některých všeobecných vývodů a úsudků. K prvním patří práce pp. Petrovského, Baudouina de Courtenay, Krynského, Potebni a j.; k druhým práce Šercla, Duvernoya, Mikuckého atd. Pod názvem „Матеріалы для діалектологіи славянской“ sebral M. P. Petrovský i spracoval data, která se týkají místních změn slovanských nářečí v jich nynějším stavu. Po vydání Šafaříkova národopisu jest to první důkladná práce v tomto oboru, práce tím potřebnější, poněvadž data od Šafaříka sebraná již při vyjití svém potřebovala značných oprav a doplňků, tím více pak jich potřebují v nynější době. Filologické charakteristiky p. Petrovského nalezají doklady v pěkně sesta-

vené dialektologické chrestomatii slovanských nářečí. Práce tato není sice ještě ukončena, ale soudě dle toho, co již vytištěno jest (viz Ученыя Записки Казанскаго Университета 1869 a násl.), nabude slavistika tím knihy, ježto stejně jest důležitou jak pro ethnografii tak i pro filologii. Spis Baudouina de Courtenay („О древне-польскомъ языкѣ до XIV столѣтія“, v Lipsku 1870), který již jest znám pro své některé důkladné články z oboru slovanského jazykozpytu, uveřejněné v „Sborníku vědeckém čes. Musea“ a v „Beiträge zur vergleichenden Sprachforschung“ — jest práce co do myšlenky zcela nová a původní. Jak známo, počínají se památky polského jazyka teprva v XV stol. V jakém stavu byl jazyk do té doby, kde najíti dáta k rozřešení této pro slavistiku důležité otázky? Dle mysli prof. Srezněvského obrátil se spisovatel k starým latinsko-polským aktám a letopiscům, které obsahují dosti bohatou zásobu polských slov a jmen vlastních, podaných v latinské formě. Vyčerpav takto veškeren materiál nejen z letopisův a bohaté sbírky diplomův Rzyszczewského a Muczkowského, ale i z pomořanského diplomatáře Hasselbacha a Kosegartena a z některých jiných příbuzných pramenů, Baudouin de Courtenay sestavil staropolský vokabulář, uvedl dle možnosti každé slovo v staroslovanskou postavu a formu (některá slova s úplnou jistotou, jiná s hypothésí), a na takém materiálu vykonal grammatická bádání a vývody své o staropolském jazyku, srovnávaje ho s jazykem staroslovanským a novopolským. Spis Baudouina de Courtenay složen tak bedlivě, s takou pílí a důkladnou znalostí věci, že se nerozmýšlíme viděti v něm skutečné obohacení slavistiky, neb jí získala zcela nový obor. Kdyby byl v podobném směru proskoumán slovanský materiál staropolabských (= baltických), staročeských a starojihoslovanských latinských akt, nepochybuji, že dějiny slovanských nářečí a slovníky jich byly by obohaceny mnohými zajímavými stránkami, a naše vědomosti o starobylém stavu jazyků — aspoň v ohledu fonetickém — staly by se důkladnějšími. Zde mi nelze mlčením pominouti, že první myšlénka, použiti pro filologickou vědu slovanských slov, s kterými se potkáváme u cizích spisovatelů, přináleží

Durychu, který v své „bibliotheca slavica (Vindobonae tomus I. a. 1795)“ podobný materiál vytáhl z byzantinských spisovatelů. Durych ovšem neměl prostředků, by náležitým způsobem použil tohoto materiálu, nyní stalo se to možným, a čest počátku (aspoň v literatuře[7]) přináleží p. Baudouinu de Courtenay. Nevelká práce p. Krynského: „о носовыхъ звукахъ въ славянскихъ языкахъ“ (ve Varšavě 1870) obsahuje v sobě dosti dobrý výbor dát pro rozřešení otázky, ale spisovatel byl by vyplnil svoji úlohu poněkud jináče, kdyby byl hleděl seznámiti se více s výsledky jiných učenců, neb pochybujeme, že by mu byl znám důležitý článek prof. Hattaly, o témž předmětu jednající v Záhřebském „Književníku“ roku 1865. Krátká sice, ale bedlivě sestavená „Фонетика кашебскаго нарѣчія“ p. Stremlera tiskne se nyní ve „Филологическихъ запискахъ“, které vydává p. Chovanský ve Voroněži.

Zdá se, že v ruské vědě již se zcela ustálil náhled, že bez proskoumání skutečného stavu příbuzných slovanských nářečí nejsou možné žádné pevné úsudky ani o osudech ruského jazyka; proto tedy ruští jazykozpytci, skoumajíce výjevy, které se vlastně potahují k jich mateřskému jazyku, skoro vždy obracejí náležitý zřetel i na ostatní slovanská nářečí. S takovým pravým směrem setkáváme se v pojednáních A. A. Potebni: „Два изслѣдованія о звукахъ русскаго языка“ (ve Voroněži 1866), a „Замѣтки о малорусскомъ нарѣчіи“ (ve Voronězi 1871), kde spisovatel pomocí slovanského materiálu opravuje mnohá chybná ponětí, která panovala o tomto předmětu. Totéž sluší podotknouti o úvaze P. A. Lavrovského, „Записка о первой части Исторической Грамматики русскаго языка, составленной проф. Ѳ. И. Буслаевымъ“ (v Petrohradě 1865). Za to co se dotýče srovnávání slovanských nářečí s ostatními jazyky indoevropského kořene — to ruská slavistika sotva se může honositi zvláštními úspěchy. Pozoru nejhodnější v tomto oboru co *do objemu* jest Šerclova „Сравнительная грамматика славянскихъ языковъ“ (2 velké

[7]) Pravím *v literatuře*, poněvadž jest známo, že téhož způsobu ode dávna užíval prof. Srezněvský při svých čteních historie slovanských nářečí na universitě petrohradské.

díly, v Charkově 1871—72), o které můžeme říci, že všecko, co v ní je správného, není nové, a skoro všecko nové je nesprávné. Kniha tato nese na sobě ráz kompilace, materiál je sebrán nakvap bez ladu a skladu, neprohlédnut a neproskoumán, jak by se slušelo a patřilo. Porovnáme-li tuto grammatiku se spisem Katkova „Объ элементахъ и формахъ славяно-русскаго языка“ (v Moskvě 1845), který vyšel tedy před 25 lety, museli bychom vynésti velmi nepříznivý úsudek o úspěchu srovnávacího jazykozpytu v Rusku. Na štěstí jest spis Šerclův výjev osamotnělý, za který odpovídati má jedině jeho spisovatel a bezpříkladná povrchnosť jeho práce. Spis prof. Duvernoya „Объ историческомъ наслоеніи въ славянскомъ словообразованіи“ (v Moskvě 1867) týká se jedné velmi důležité, ale při tom velmi obtížné otázky slovanské jazykovědy. P. Duvernoy uchopil se díla dosti vážně: data, která byl sebral, jsou zajímavá, ale slušelo-li je tak objasňovati — o tom možno pochybovati. Při tom pak neobyčejně temný a hledaný sloh činí knihu jeho rozhodně nepřístupnou nejen prostým čtenářům, než i skumatelům, jimž nijakých obtíží nečiní čtení ani takých spisů, jako jsou na př. Pottovy „Etymologische Forschungen“. Nedávno vydaný druhý spis prof. A. L. Duvernoya: „Система основныхъ элементовъ и формъ славянскихъ нарѣчій“ (v Moskvě 1872) jest stručná charakteristika fonetiky a morfologie slovanských nářečí ze stanoviska srovnávacího. Jest to, možno-li se tak vyjádřiti, přehled čili výsledek již známého materiálu. Ač se zde nepotkáváme s nijakými zvláště novými bádáními aneb důležitými výsledky, ale co všeobecný přehled byl by spis jeho dosti zdařilý, kdyby neškodila jasnosti jeho opět temnosť slohu. Některé etymologie jsou nové, ale sotva dojdou uznání. Taktéž musíme vysloviti své politování, že spisovatel docela nepoužil bohatství nového materiálu, který byl prof. Srezněvský vydal. Podotkneme ještě, že i historické náhledy spisovatelovy, co se dotýče slovanského jazyka, sotva obstojí před kritikou. Spisy S. P. Mikuckého: „Наблюденія и замѣчанія о Лѣто-славянскомъ языкѣ“ (v Petrohradě 1867) a „Наблюденія и выводы по сравнительному арійскому языкознанію“ (ve Varšavě 1872) jsou

skoro výhradně rázu slovníkářského a týkají se kořenů slov: jest to celá řada srovnávacích skupení slov i jazykových kořenů nejen z oboru indoevropských jazyků, než i z tak nazvaných turanských. Mnohým srovnáním nelze upříti důvtipu a skutečné novosti, mnohé však vzbuzují pochybnosti, a o mnohém srovnání možno říci, že odporuje vědě a jejím základním pravidlům. Snaha uvésti slova různých jazyků na základní kořeny, vyličující dojem učiněný na city zjevy přírodními, jest aspoň předčasná, poněvadž mnozí jazykové nejsou ještě zcela proskoumáni v ohledu lexikálním, čerpati pak z pramenů nedosti spolehlivých — jaký jest z toho prospěch? Dle mého zdání ctěný S. P. Mikucký mohl by se svou důkladnou znalostí jazyka litevského prokázati vědě mnohem větší prospěch, kdyby se obmezil na užší obor, totiž na vědecké proskoumání prusko-litevského a lotyšského slovníka, srovnávaje je s nářečími slovanskými, co byl již Pott jednou tak šťastně započal ve svých latinských programmech o prusko-litevském jazyku. Ovšem i ve svém nynějším způsobu práce S. P. Mikuckého budou i zajímavé i užitečné, ale ne jinak, než budou-li přísně kriticky proskoumány, následkem čehož se i materiál značně umenší, za to však stane se hodnověrným.

Musíme se taktéž zmíniti i o těch filologických pracech ruských učenců, kteří se právě tak týkají slovanského jazykozpytu jako národního života, t. j. o takých, kde se jazyk zjevuje zároveň i co prostředek k objasnění národního života a kultury. Důležitější práce v tomto oboru náleží knězi Moroškinu (již nebožtíku) a prof. P. A. Lavrovskému. Spis Moroškinův má název „Славянскій именословъ или собраніе славянскихъ личныхъ именъ“ (v Petrohradě 1867). Jest to dosud nejen nejúplnější kniha o tomto předmětu, než i nejlepší. Spisovatel čerpal svůj materiál z ohromného množství pramenů ruských, jinoslovanských a latinských; on použil všeho, co mohla o tom předmětu mu podati slovanská a evropská věda, vůbec on nepohrdl ničím, aby dodal své práci i úplnosti i důkladnosti. Hlavní část jeho knihy zaujímá slovník vlastních jmen, při každém slově udána jsou místa z pramenů i po-

můcek, kde slovo to přichází. Před slovníkem stojí obšírný úvod, v němž se béře do úvahy historická důležitosť předmětu tohoto, literatura jeho, grammatické tvoření osobních jmen prostých i složených, archaeologický význam jich, t. j. pojmy a fakta národního života, která se jimi vyjadřují, a konečně vliv křesťanství a mezinárodních poměrů na ústrojí osobních slovanských jmen. Z toho patrno, že kniha Moroškina stejně zajímá i slavistu filologa, i slavistu historika národní kultury, neb ten i onen najde zde velmi svědomitý výbor fakt, někdy zcela nových a množství velmi užitečných poznámek a pozorování. Ovšem spisovatel není lingvista, jeho grammatická bádání a některá objasnění osobních slovanských jmen nelze nazvati všude podařenými, ale pečlivě a důkladně sebraný materiál zůstane navždy majetkem vědy, ať by byly jakékoliv proměny a doplňky v něm potřebny. Spis P. A. Lavrovského „Коренное значеніе въ названіяхъ родства у Славянъ“ (v Petrohradě 1867) jest, abych tak řekl, vstavek čili úryvek ze slovanské lingvistické palaeontologie, neb objevuje kořenový význam příbuzných slovanských pojmenování pouští se spisovatel i do velmi zajímavého objasňování indoevropského a slovanského života rodinného a národního, mravův i obyčejů a pod. Co se týče metody, které užívá p. Lavrovský při srovnávání slovanských slov se slovy ostatních příbuzných jazyků a zvláště sanskritského — musíme vysloviti úplnou uznalosť jeho střízlivé lingvistické opatrnosti a taktu, které všude udržují ho v mezech hodnověrných neb aspoň pravdě podobných. Nelze říci, že by p. Lavrovský byl vyčerpal celý slovník příbuzných slovanských názvů, najdou se některé, možná že i mnohé, kterých ani nezpomenul, ale vše, co bylo důležitějšího, sebral a objasnil přiměřeně souvěkým požadavkům i úspěchům srovnavacího jazykozpytu. Proto tedy jeho důkladná práce, tak důležitá jak pro slovanský jazykozpyt tak i pro vědu slovanských starožitností, může býti nazvána jedním z nejdůležitějších zjevů ruské slavistiky.

Zbývá nám ještě se zmíniti o ruskoslovanské lexikografii. Na prvním archaeologickém sjezdu prof. Srezněvský objevil,

že připravuje k vydání slovník staroruského jazyka. Děkuje laskavosti váženého učence tohoto měl jsem příležitosť prohlédnouti si archy důležitého podniknutí tohoto pro úspěchy slavistiky, které byly na zkoušku vytištěny. Poněvadž nelze bylo přísných mezí položiti mezi slovníkem vlastně staroruským a církevně slovanským, rozhodl se prof. Srezněvský vnésti do svého slovníka celý materiál staroruského písemnictví. Slovník tento bude míti nejen filologický než i reální ráz, t. j. uvede fakta jak z historie politické tak i kulturní. Materiály jsou už všecky sebrány, zbývá jen konečné uspořádání, i nemůžeme zde zamlčeti přání, aby měl náš slavista dostatek sil, aby vykonal tak ohromný podnik, od kterého očekávati velikého užitku má věda jistě proč. Ačkoli „Серóско-русскій словарь“, který vydal roku 1870 v Petrohradě p. Lavrovský, měl hlavně za účel vyhověti potřebám praktického seznámení se se srbským jazykem, najde slavista v něm taktéž i pro sebe bohatou stránku, a to zejmena hojnou zásobu objasněných tureckých slov, čehož postrádají všecky dosud známé srbské praktické slovníky.

V historii slovanských literatur v Rusku se méně pracuje, než by se dalo očekávati od země, kde tento předmět se nalezá v programmu universitních čtení. Příčina toho záleží v tom, že dějiny mateřské (ruské) literatury a spojené s ní dějiny staroslovanského písemnictví unášejí pracující síly. Avšak čím rozsáhleji a čím důkladněji se studují plody ruské literatury, tím více se objevuje takých oborů a předmětů, kterých nelze pochopiti bez zřetele k materiálu, jejž poskytuje polská, česká a srbská literatura. Nemluvě již o národních podáních, společných všem slovanským národům, dosti bude, připomeneme-li národní pohádky, literární pověsti, spisy apokryfické, plody bohoslovecko-řečnické i retorické literatury na jihu Rusi. Tato vážná oddělení historie ruské literatury nebudou nikdy náležitě oceněna a spracována, dokud badatelé neobrátí patřičné pozornosti na podobné výjevy v ostatních slovanských literaturách. Ruští badatelé dávno to pochopili a dávno hleděli vyhověti tomuto požadavku. Pro-

hlédnuv dva velké díly „Очерковъ русской народной словесности и искусства“ (v Petrohradě 1861) prof. F. J. Buslajeva, „Русскія народныя сказки“ A. N. Afanasjeva, „Очеркъ литературной исторіи старинныхъ повѣстей и сказокъ русскихъ“ (v Petrohradě 1857) A. N. Pypina, „Наука и литература въ Россіи при Петрѣ“ (2 díly, v Petrohradě 1861) nebožtíka P. P. Pekarského, konečně nedávno vydaný spis prof. A. N. Veselovského „Славянскія сказанія о Соломонѣ и Китоврасѣ и западныя легенды о Морольфѣ и Мерлинѣ“ (v Petrohradě 1872) — každý uvidí, jak důležitý význam připisují tito učenci slovanským látkám, jaké slušné místo dávají jim ve svých bádáních. Ruská slavistika v poslední době předložila jedno dílo všeobecného rázu výhradně v oboru historie slovanských literatur a několik zvláštních bádání. „Обзоръ исторіи славянскихъ литературъ“, který sestavili p. Pypin a Spasovič (v Petrohradě 1865), jest, nemýlíme-li se, třetí pokus v tomto oboru: první přináleží Šafaříku (Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten, Ofen 1825); druhý, který není ani do polovice doveden — prof. V. J. Grigorovič („Опытъ изложенія литературы Словенъ въ ея главнѣйшихъ эпохахъ.“ V Kazani 1842.[8]) Dílo Pypinovo a Spasovičovo (poslednímu přináleží oddíl literatury polské) obsahuje všechny slovanské literatury, nevyjímaje ani tak chudé, jako jest bulharská a lužická, a předkládá výtečný přehled všeho, co dosud bylo vykonáno v jednotlivých slovanských literaturách, ale není to pouhý výtah, nýbrž práce ozářená myšlénkou, a to myšlénkou souvěkou. Kniha tato jest určena pro vzdělaného čtenáře, ale nebude zbytečnou ani pro obeznalého v oboru tomto učence, poněvadž mu napomahá, aby objal myšlénkou všecken celek látky i aby od podrobností povznesl se k všeobecnému rozhledu. Prostudovavše pozorně knihu tuto a proskoumavše i její hotový kapitál vědecký došli jsme k tomu přesvědčení, že ač i možno doplniti některé její části nepovšimnutými podrobnostmi, ačkoli se i sluší něco poopraviti, avšak vůbec také doplňky a opravy nebudou značné, neb důležitější všecko

[8]) K takým pokusům nepočítáme kompilace Talvi, poněvadž jsou vzaty z knihy Šafaříkovy a nemají nijakého samostatného významu.

se zde nalezá. Spojujíc v sobě stručnosť, úplnosť a zároveň i pěknou jednoduchosť slohu, kniha p. Pypina a Spasoviče předkládá nám sama o sobě taký spis, jehož překlad na jiná slovanská nářečí byl by nejen žádoucí, anobrž on jest i nevyhnutelně potřebný, poněvadž ani jedna slovanská literatura nemá dosud takého díla, které by se mohlo rovnati dílu p. Pypina anebo předčiti je, a potřeba podobné knihy jest nutná již proto, aby nepřátelé Slovanstva nemohli říci „своя своихъ не познаша“ (svoji svých nepoznali). Střízlivosť některých náhledů p. Pypina byla příčinou výčitek, že nemá dosti víry a soucitu k slovanské idei. Nám se zdají býti nepodstatnými, neb p. Pypin nepřiznává se toliko k té formě, do které zahalují slovanskou ideu někteří přenáhlení, mystičtí její obhájcové v Rusku. Ovšem on by dovedl vysloviti i své idealy, kdyby toho našel možnosť. Na každý pád, pominouce i jeho náhledy, již pro jediné mistrovské a důkladné vyjasnění předmětu zasluhovala kniha tato hojného rozšíření v slovanských zemích. Zde příležitě připomínáme, že podrobná a důkladná úvaha o tomto spisu napsána byla p. A. Lavrovským a otištěna v „Отчетѣ о дѣвятомъ присужденіи Уваровскихъ наградъ“ (v Petrohradě 1867).

„Древніе памятники языка и письма юго-западныхъ Славянъ“ (v Petrohradě 1865) professora Srezněvského jest stručný chronologický přehled památek buď takých, které ještě skutečné jsou, aneb takých, o jichžto bytí možno uzavírati z jiných udání, anebo z kombinac okolností věci. Doba takých památek jest IX—XII stol. Památky tyto jsou popsány velmi krátce, jen s některými nejnutnějšími poznámkami o nich, především chronologickými, k objasnění toho, proč památka patří do toho neb onoho roku, čili do té neb oné doby časové. Přehled prof. Srezněvského jeví se nám co výtah z většího díla, podobného tomu, které byl vydal co se týče ruského jazyka a písma.

Ne nepatrnou práci k objasnění slovanského národního básnictví nalezáme ve spisu p. Potebni „О нѣкоторыхъ символахъ въ славянской народной поэзіи“ (v Charkově 1860). Spisovatel bere

do úvahy celé řady připodobnění a porovnání, kterých se užívá v slovanských národních písních, a dle nich soudí o symbolech. Ač jeho porovnání se neopírá všude nevyhnutelně na symbol a proto také p. Potebňa nevyhnul se všude přehnanostem, předce kniha jeho velmi trefně objasňuje mnoho tak zvaných epických formulí slovanského národního básnictví. O díle N. P. Nekrasova, který vydal a filologicky vyložil Královédvorský rukopis, myslím, že by bylo zbytečné šířiti slov, poněvadž kniha tato jest dostatečně známa v české vědě a došla spravedlivého uznání se strany takého nestranného soudce, jakým jest p. prof. Hattala (viz „Osvěta“ 1872 str. 636); ale nemohu zde zamlčeti přání, aby článek prof. Srezněvského o Libušině soudu, který slyšeti měli jsme příležitosť v jednom zasedání petrohradské filologické společnosti, byl co nejdříve vydán. Nemýlíme-li se, hledí v tomto článku dokázati, že ani jazyk, ani věcný obsah památky této nepřekáží a neprotiví se tomu, aby položena byla do XIV stol.; taktéž nelze zatajiti zde přání, aby bylo vydáno i pokračování práce A. A. Kunika „О подлинности Суда Любуши“, počátek kteréžto vyšel v „Zápiskách akademie nauk“. Historie pak objevení se soudu Libušina podrobně jest vyložena v článku p. Lavrovského: „Поѣздка во внутреннюю Чехію“ (viz „Утро“ 1858).

K historii slovanské literatury možno připočísti i výtečné kriticko-bibliografické dílo prof. Ondřeje Popova „Обзоръ Хронографовъ русской редакціи“ (v Moskvě 1866—1870, 2 knihy), poněvadž přeložené chronografy prvotně nejspíše vznikly v jihoslovanském, bulharském a srbském písemnictví. Prof. Ondřej Popov, prozkoumav ohromné množství rukopisů tohoto za starých dob na Rusi oblíbeného druhu plodů, popisuje podrobně a důkladně rozličné redakce jich, srovnává je, kde to možné bylo, s řeckými prameny a vůbec vykládá zevnější historii tohoto druhu památek. O literárním významu chronografů spisovatel nešíří slov, poněvadž tato stránka otázky netvoří nyní zvláštních obtíží, neb nejdůležitější a nejtěžší práce předběžného kriticko-bibliografického rozboru jest vykonána a vykonána s úplným prospěchem! —

Důkladný počátek historicko-literárního spracování apokryfických spisů nalezáme v pracích A. N. Pypina, bohužel neukončených. Tak byly od něho spracovány, a sice „Статья о книгахъ истинныхъ и ложныхъ“ (viz „Лѣтописи занятій Археограф. коммиссіи“ díl I), kniha „Трепетникъ“, „Рафли“, „Громовникъ“ (viz „Archiv, který vydával Kalačov, knihu 1. a 2.), některé starozákonné apokryfy (v časopise „Русское Слово“ 1862) a „книга Гермеса Трисмегиста“ (viz „Археологическій Вѣстникъ“, díl I). Spisovatel všude poukazuje i srovnává slovanské překlady s řeckými prameny.

K historii slovanské literatury patří částečně spis prof. J. S. Nekrasova „Пахомій Сербъ, писатель XV вѣка“ (v Oděsse 1871). Aby vyjasnil činnosť Pachomiovu v Rusku, pouští se spisovatel do probírání otázky o vlivu Srbska a sv. hory Athos na ruskou literaturu v XIV—XV stol. Bohužel pojednání toto obmezuje se na tuze všeobecné obrysy a jest důležitější proto, že postavilo otázku, a ne proto, že by ji bylo rozluštilo, ono aspoň málo podává nového k tomu, co bylo již známo. Nejzajímavější jsou ty stránky, kdež mluví o kryptografii, která dle jeho náhledu byla přinešena ze Srbska na Rus; ale myšlénka tato, ač jest-li pravdivá, na každý pád potřebuje ještě důkazů.

Veľmi pozoruhodný je článek prof. V. J. Lamanského: „Болгарское нарѣчіе и письменность въ XVI—XVII вѣкахъ“ (viz Журналъ Министерства Нар. Просв. 1869). Podává filologický a historicko-literární rozbor jednoho bulharského rukopisného sborníku (který byl psán dle mého náhledu v minulém století), který náležel Kopitaru a nyní se chová v jeho bibliotéce v Lublani. Ačkoliv článek p. Lamanského neodstranil potřeby objevení se nového, opětného proskoumání tohoto pozoruhodného sborníku, jest on přece zajímavý a důležitý pro mnohé výtahy z památky, pro podrobnosti filologického rozboru jeho a konečně pro některá historicko-literární objasnění spisovatelova, a to tím více, poněvadž sborník sám jest dosud řídký svého druhu úkaz bulharské literatury tak málo známé nám. Článek prof. V. J. Grigoroviče: „Амосъ Коменскій“ (v Oděsse

1870) předkládá v krátkém sice, ale mistrně sepsaném nástinu literární a paedagogickou činnosť tohoto znamenitého českého humanisty.

Poukázali jsme jen na značnější práce ruských slavistů v oboru slovanské filologie a historie literatury, menších pojednání a poznámek, mnohdy velmi důležitých, najde se taktéž nemálo; nalezají se v rozličných učených vydáních a časopisech, jichžto vypočítávati nemáme v úmyslu, neb očekává nás ještě dosti obšírný obor — ruské *historické* slavistiky.

II.

Bájesloví a starožitnosti. Historický národopis. Dějiny. Dějiny právní a církevní.

Dvě okolnosti zvláště napomáhaly k vývoji a úspěchům učení se slovanským starožitnostem na Rusi, a sice především uvedení slavistiky mezi ty předměty, kterým se vyučuje na universitách, a bližší seznámení se s pracemi J. Grimma a jeho následovníků. Slovanská stolice na ruských universitách nepřestávala pouze na jazyku a literatuře, než obírala se i „Starožitnostmi“. Novota předmětu tohoto, velká důležitosť jeho nevyhnutelně vybízely k bádání, a to tím více, ježto ani v evropské vůbec, ani v slovanské vědě nebylo také knihy, která by mohla býti návodem a napomáhati v jistém stupni samostatným bádáním. Ovšem byly již „Slovanské starožitnosti Šafaříkovy“, přeloženy i do ruštiny od prof. Bodjanského, ale spis tento mohl vyhověti účelům universitního čtení jen částečně, ponévadž Šafařík spracoval pouze *oddíl dějepisný*, zůstaviv vše ostatní pro druhou část svého díla, která však nevyšla. Professoři slavistiky, puzeni jsouce k samostatné činnosti, přirozeně vzbuzovali i své posluchače ke zpytování slovanských starožitností, ale zvláště energicky vzmohl se tento interes potom, když učenci se seznámili s genialními pracemi J. Grimma a když srovnávací jazykozpyt ukázal, jak důležitých výsledků možno jím dosíci i v studiích archaeologických. Rozsáhlé pole otevřelo se badatelům: památky a své-

dectví starobylá, výkony a zjevy národního života, jazyka, obyčejů, pověr, podání, — vše to poutalo učený interes, pobádalo k pátrání, k bádáním, ke srovnávání. Hlavní zásluha počátku v té příčině přináleží prof. F. J. *Buslajevu*, který nejen ve svých čteních universitních, než i tiskem rozšiřoval tento nový směr zpytování starožitností a podal mnohé pozoru hodné vzory srovnávání svého k specielnému probádání slovanského materialu. R. 1861 sebral Buslajev nejzajímavější své články a monografie v oboru tomto a vydal je v Petrohradě ve dvou dílech v 4^0 s množstvím vyobrazení pod názvem: „Исторические очерки русской народной словесности и искусства.“ Ačkoli podstatným obsahem jejich je látka ruská, přece řídě se srovnávací methodou, spisovatel stále obrací pečlivou pozornosť nejen na podání, než i na život ostatních slovanských národů; mnohé stránky jsou výhradně věnovány jejich rozboru, jako na př. v prvním díle články: „mythická podání o člověku a přírodě“, „o vílách“, o „slovanských (polských a českých) epických podáních“, „o slovanských pohádkách“. Proto Očerki p. Buslajeva právem zasluhují místa mezi zjevy ruské slavistiky. Methoda bádání spisovatelova, jak jsme již podotkli, jest srovnávací. Nelze říci, že by se jí všude byl přísně držel, že by ji všude předcházela přípravní kritika fakt, která srovnává; nelze taktéž říci, že by mu vždy byl jasný cíl, t. j. historické výsledky srovnání a sblížení; avšak tyto nedostatky — nutný to následek mladosti vědy — nahražují se neobyčejným důvtipem a uměním, odhalovati a osvěcovati také stránky předmětu, které by zůstaly zcela nepovšimnuty oku méně zkušenému i citu méně vyvinutému v ohledu uměleckém. Dle svého směru Buslajev nenáleží tak k té škole badatelů, která vyhledává *prvotný smysl* podání a poeticko-mythických obrazů jako spíše ke škole *kulturní*, t. j. k té, která hledí odhaliti *historicko-kulturní význam* podání starobylého; a nedostihl-li vždy se stejným úspěchem tohoto pravého cíle, to stalo se proto, že kritika pramenů starobylých nalezá se ještě na stupni dětském a i sama známosť starobylého vzdělání, stupňů a podmínek jeho vývoje jest ještě velmi nedostatečna. Ať tomu jakkoliv, Očerki prof.

Buslajeva zůstávají a zůstanou spisem důležitým každému slavistovi i pro hojnosť a bohatství obsahu, zpozorovaných a prozkoumaných fakt, i pro hojnosť šťastných domyslů a objasnění — jak všeobecného kulturného smyslu slovanských podání, tak i mnohých jednotlivostí, a posléze pro svůj historický význam co nejúplnější výraz jedné z dob v historii studií slovanské starobylosti a starožitností. Přímým doplňkem tohoto rozsáhlého díla p. Buslajeva byly některé jeho články, které se objevily teprv později, z nichž pro svůj poměr k ostatním slovanským (k českým) národním podáním obzvláště zasluhují býti vyčteny následující: „Русскій богатырскій эпосъ“ (v „Русскомъ Вѣстникѣ“ 1862. kn. 3 a násl.) a „Сравнительное изученіе народнаго быта и поэзіи“ (tamtéž 1872. 3 kn.).

„Поэтическія воззрѣнія Славянъ на природу“ nebožtíka A. N. *Afanasjeva* (3 díly v Moskvě 1865—1869) jest, jak se on sám při nazvání spisu vyslovil — „pokus srovnávacího zpytování slovanských podání a pověr ve spojení s mythickými pověstmi ostatních příbuzných národů“. Ačkoliv Afanasjev neměl v úmyslu, zúplna vyložiti slovanské bájesloví, a chtěl jen prozkoumati ta národní báječná podání, pověry, obřady a obyčeje slovanského plemene, které svůj původ vzaly z poetického a náboženského názoru na přírodu; nicméně toto bádání rozprostírá se na celý obor slovanského bájesloví a dotýká se jeho celého obsahu. Hlavní věc, na niž obrácena jest pozornosť spisovatelova, jest odhalení původního smyslu bájí a výjevů pohanského života náboženského, tak že jeho dílo spíše by se mohlo nazvati *přírodní symbolikou bájesloví a náboženství pohanských Slovanů*, než *poetickými jich názory na přírodu*. Co se látky týče, tu věda nabyla spisem nebožtíka Afanasjeva nejen nejúplnější z dosud vydaných sbírek národního života, nýbrž i v plném smyslu slova toho — první sbírky, která je sestavena se znalostí potřeb vědy a proto stejně důležita jak pro slavistu-archaeologa, tak i pro historika slovanské vzdělanosti. Pro nedostupnosť jemu mnohých monografií a článků z oboru slovanských bájeslovných starožitností, které jsou roztroušeny v rozličných učených a periodických spisech, jakož

i proto, že zásoby národního života ještě daleko nejsou a nebudou dlouho vyčerpány, proto že u některých Slovanů (Bulharů, Slovinců, uherských Slovanů) ony se teprva počínají sbírati, — dílo Afanasjeva bude potřebovati mnohých doplňkův, ale i to, co byl již sebral, úplně dostačí k tomu, aby jeho kniha byla nevyhnutelnou pomůckou každému, kdož se obírá slovanskými starožitnostmi. Co se týče učeného bádání — spis Afanasjeva je prvním systematickým pokusem o srovnávací prozkoumání ohromné zásoby látky národních podání a pověr slovanských. Rozsáhlosť úlohy této, neúplnosť předešlého spracování předmětu a některé osobní nedostatky zračí se v tomto pokuse nejedním opomenutím a jinými víc anebo méně vážnými chybami: spisovatel ne vždy uspokojuje přesnou historickou methodu bádání, nemá se vždy pozorně a přísně kriticky ku pramenům a látce, velmi slabě užívá pomoci jazyka, ne vždy chrání se dost oblíbených sobě myšlének, velmi malou pozornosť věnuje historicko-kulturní stránce báječných starožitností; však vůbec činí ve vědě značný pokrok, zejmena — krok od nahodilých a kusých bádání v oboru národních podání, od neurčitých srovnání jich a nepevných bájeslovných vývodů — k systematickému posouzení celé zásoby fakt bájeslovného a náboženského života starých Slovanů, ke skutečnému srovnání jich s podáními příbuzných plemen, majícímu objasniti nejstarší, zaniklý již význam a smysl jejich. Ne-li všude, tož aspoň větším dílem jeho pokus o obrácení objasňující methody srovnávacího bájesloví k slovanským podáním jest velmi šťastný: množství báječných obrazů, pověrečných pojmů a pořádků života — dostává se zde poprvé rozumného, přirozeného výkladu.[9]) K témuž srovnávacímu směru zpytování slovanských báječných a jiných starožitností patří i práce prof. A. A. *Potebni*: „О миѳическомъ значеніи нѣкоторыхъ обрядовъ и повѣрій“ (v Moskvě 1865), „О долѣ и сродныхъ съ нею существахъ“ (v II. díle „Трудовъ Московскаго Археологическаго Общес-

[9]) Podrobný rozbor spisu Afanasjeva, který jsem sepsal, vytištěn jest v zprávách o 10 a 13 „Присужденіяхъ наградъ графа А. С. Уварова“ (v Petrohradě 1868 a 1872).

тва), „О купальскихъ огняхъ“ (v Вѣстникѣ Московскаго Археол. Общества. díl I., v Moskvě 1868). V prvém z uvedených spisů p. Potebňa bere do úvahy báječný obraz baby Jagy a báječný původ některých vánočních obřadů slovanských. Methoda bádání spisovatelova jest tatáž, jako u Afanasjeva, ale on mnohem častěji pomáhá si jazykozpytem a s té strany jde cestou mnohem jistější. Při vší bohatosti zajímavých srovnání slovanských podání s podáními jiných národů, při vší důležitosti některých jednotlivých poznámek a výkladů, které staví práce p. Potebni mezi pozoru hodné a prospěšné zjevy slavistiky, jsou v nich i makavé nedostatky: nevybíravosť v užívání pramenů a vyplývající z toho nejistota vývodů, obzvláště pak jednostrannosť směru, vzdalujícího se kulturno-historického stanoviska i přestávajícího na výkladech prvopočátečného, přírodního významu pověr a obřadů. Ostatně poslední nedostatek pozorovati jest u mnohých přívrženců srovnávacího bájesloví. Svým časem, až se přesvědčí, že bájesloví má býti nejen srovnávací, než i srovnávací *historickou* vědou — zajisté jednostrannosť tato zmizí.

Pro svou opatrnosť v užívání srovnávací methody a linguistiky úplného povšimnutí zasluhuje článek prof. P. A. *Lavrovského*: „О миѳическихъ вѣрованіяхъ Славянъ въ облако и дождь, въ связи съ другими подобными вѣрованіями у родственныхъ народовъ“ (v Petrohradě 1863). Ten není sice velký, ale co do obsahu velmi důležitý; jej možno doplniti mnohými podrobnostmi, kterých byl spisovatel opominul, ale sotva se budou tím museti změniti jeho konečné vývody. Nemálo věrných a trefných poznámek ze slovanských bájeslovných starobylostí můžeme najíti ve spisech prof. O. F. *Millera*: „Опытъ историческаго обозрѣнія русской Словесности“ (v Petrohradě 1866) a „Илья Муромецъ и богатырство Кіевское, сравнительно критическія наблюденія подъ словеснымъ составомъ народнаго русскаго эпоса“ (v Petrohradě 1869). To jsou všechny aspoň důležitější práce, vykonané na Rusi v oboru srovnávacího slovanského bájesloví. Jako žádný počátek, nejsou ani ony prosty mnohých nedostatku; ale jen když bude pravým všeobecný směr, nedostatky

napraví se svým časem, a že srovnávací směr při rozbírání bájesloví jest nevyhnutelný, o tom sotva sluší šířiti slov po tom, když srovnávací jazykozpyt došel všeobecného uznání. Pojmeme-li s Maxem Müllerem báji jen co nemocnou formu jazyka, spatříme-li v ní — což ovšem jest pravdivější — formu myšlénky prvopočátečného člověčenstva, srovnávací methoda bádání v obou případech stejně okáže se nevyhnutelnou, nebo jen skrze ni možno dostati se ke kořenu a příčině výjevu a sledovati jeho historické proměny ve spojení s proměnami národního života. Aby úspěchy srovnávacího slovanského bájesloví byly trvalými, především jest nevyhnutelna kritika pramenů, nebo není-li na jisto určeno to, čeho a jak se má užiti při uvádění bájeslovných starožitností slovanských v pravou formu, budou badatelé vždy blouditi v labyrintu nejrůznějších, co do času rozličných, příhodných i nepříhodných nahromaděných fakt, aniž jim bude možno vybřísti z tohoto chaosu a uvésti do něho vědecký pořádek. Stopy takého nepořádku zračí se v mnohých spisech, věnovaných slovanskému bájesloví. Konečně pokládáme za slušné připomenouti i pokusy p. *Bezsonova*, který hleděl objasniti bájeslovné starožitnosti slovanské pochodní pozdnější filosofie Schellingovy [10]). V celé slavistice jak nynější tak i minulé doby, vyjma blouznění J. Kollára, Dankovského, Čertkova a j. — neznám ničeho podivnějšího nad tyto pokusy. Zde se pohrdá podstatnými podmínkami všeliké vědy: není ani jediného určitého stanoviště strany důkazův a pramenů starožitností, ani jediného určitého fakta, a vše jest jen samá hypothese či lépe řečeno rozvodněné moře hypothes, blouznění, bájeslovných snů. Pan Bezsonov čerpá předpokládanou aneb skutečnou báječnou látku z národních ruských písní a pohádek, srovnává ji se starořeckými podáními a přispůsobuje k těm stupňům vývoje, po kterých provedl Schelling svůj znamenitý *bájeslovný proces* antického

[10]) Články p. Bezsonova nalezají se co příloha k II. a III dílu Sbírky ruských písní Rybnikova, k čtvrté části písní, které sebral P. V Kirějevský a posléze co objasnění běloruských písní, které sám Bezsonov v Moskvě r. 1872 vydal.

světa. Úspěchů historicko-linguistické vědy, týkajících se tak zvané indoevropské doby života, — nevšímá sobě p. Bezsonov naskrze nic, rovněž nedbá ani o historické prameny, o svědectví slovanské starobylosti i jazyk — ačkoli rád do etymologie zabíhá; tu i tam zastavuje se aspoň mimochodem i u některých fakt nynějšího slovanského života proto, aby je podřídil asiatsko-hellenskému bájeslovnému procesu Schellingovu, který jest nyní všude zcela zavržen. Jakými se musejí objeviti slovanské starožitnosti po takých bájeslovných operacích — lehko jest posouditi. Jest to obraz prostý skutečného života, dějin, skutečné pravdy, ale hojně naplněný báječnými stíny, které původ svůj vzaly z rozpustilé obrazotvornosti bájeslovce, který se odchýlil od přísné cesty historického bádání. Nechci tím říci, že by v bájeslovné epopeji p. Bezsonova nebylo ani jediného spolehlivého tahu; je jich ovšem několik, ale i těch sotva užije věda, jelikož by vyhledání jejich více práce stálo, než je to hodno, čeho by se dosáhlo. Neméně podivný, ač méně fantastický obraz slovanských starožitností mythologických nakreslil v poslední době p. *Kvašnin-Samarin* ve svém článku: „Очеркъ славянской миѳологіи“ (Бесѣда 1872, N. 4). Co se týče nevšímání si kritiky historických pramenů a dát života, rovná se Kvašnin-Samarin Bezsonovu, ale obrazotvornost jeho je méně rozpustilá. Kromě toho nepodrobil se týž tak úplně jako Bezsonov žádné filosofické soustavě, a proto jeho Očerk jest mnohem skromnější. Odhaluji slabé stránky ruské slavistiky mythologické jen proto, abych ukázal, jak nejisté bývají kroky vědy, která se odchyluje od pravidelné methodické dráhy. Srovnávací bádání v oboru slovanské mythologie slibují bohaté výsledky, ale bez přísné předcházející kritiky pramenů — ani ony nedostihnou svého cíle. Dobrota látky jest první podmínkou pevnosti stavby.

Přejdeme k bádáním v oboru staroslovanského života. Šafařík v Starožitnostech velmi zlehčuje zprávy arabských spisovatelův o Slovanech, pokládaje je za čerpané větším dílem ze spisovatelů byzantských. Mínění to nebylo spravedlivé ani tehdáž, tím méně pak ukázalo se jím později. Arabští spiso-

vatelé poskytli nám o životě Slovanů mnoho důležitých zpráv, které buď doplňují a objasňují chudé zprávy jiných pramenů, buď podávají rysy zcela nové, které zasluhují vší pozornosti, ačkoli také potřebují kritiky. Nedávno obor tento vědy obohatil se novým a velmi důležitým odhalením: prof. *Chvolsonu* poštěstilo se najíti mezi rukopisy britanského musea kosmografický spis („kniha drahocenných drahocenností“) dosud neznámého arabského spisovatele X století, *Ibn Dasty*, obsahující velmi zajímavé zprávy o Slovanech: Rusích, Bulharích a jiných sousedních plemenech. Tyto zprávy sebral a vydal prof. Chvolson v originalu a překladu s důkladnými filologickými a historicko-ethnografickými kommentáry. (Извѣстія о Хазарахъ, Буртасахъ, Болгарахъ, Мадьярахъ, Славянахъ и Руссахъ, арабскаго писателя X вѣка Ибнъ-Дасты, v Petrohradě 1869). Nelze sice určiti, o jakých Slovanech mluví Ibn Dasta, ale dovoleno-li jest souditi dle užívání slova *župan Svent-polk* (což je ostatně konjektura vydavatelova), můžeme se domýšleti, že mluví o Slovanech říše Svatopluka moravského. Zprávy tyto jsou velmi zajímavé a důležité pro slovanské starožitnosti; kommentáry pak, jak se i dalo očekávati od specialisty orientalisty, — jsou mnohem důležitější co do filologické kritiky textu než v ohledu věcném; ostatně i v této příčině učinil spisovatel nemálo, neb sebral zde i mnohé jiné zprávy arabských spisovatelů o Slovanech, které ještě buď zcela nebyly slavistům známy, buď jen poněkud a nedostatečně z jiných nesprávných překladův a výtahů. Druhá podobná práce, ale poněkud obšírnější, náleží p. *Harkavimu* a sice: „Сказанія мусульманскихъ писателей о Славянахъ и Руси до конца X вѣка“ (v Petrohradě 1870). Harkavi umínil si sebrati všechny zprávy arabských spisovatelů o Rusi a Slovanech, a kniha dotčená je počátkem podniku jeho. Nelze sobě nevšímati díla tohoto, majícího vyhověti nejpilnějším potřebám slovanské historické vědy; neb od toho času, co vydali své výtahy Frähn (Ibn Foszlan's und anderer Araber Berichte über die Russen, v Petrohradě 1823), C. d'Ohsson (Les peuples du Caucase, Paris 1828) a Charmoy (Relation de Mas'oudy et d'autres auteurs musulmans sur les anciens

Slaves, viz Mémoires de l'Academie de St. Petersbourg 1854, t. II. p. 297—408), bylo objeveno několik nových, důležitých a správnějších textů než ty, které byly dříve známy. Harkavi uspořádal texty chronologicky, za překlady následují filologické a ethnografické kommentáry. Těmto posledním nejde tak o objasnění věcného obsahu textů, jako spíš o přípravy, kterých k tomu slavisté od orientalistův očekávají. Jsou-li samy texty věrně přeloženy, prozatím posouditi nemůžeme: ruští orientalisté, pokud nám známo, ještě se nevyslovili o tom, ale pokládáme za nutné podotknouti, že, jak patrno, p. Harkavi měl se ke své úloze dosti svědomitě a nespustil se zřetele ničeho, co by mohlo napomáhati k jejímu rozřešení. O něco později, po vydání svého spisu, vydal k ní i „doplněk", který obsahuje opravy a nová objasnění předmětu samého.

Co se týče bádání samých, která byla věnována staroslovanskému životu, z těch připomenu předně nevelkou (ještě studentskou) práci prof. V. V. *Makuševa*: „Сказанія иностранцевъ о бытѣ и нравахъ Славянъ съ VI по X вѣкъ" (v Petrohradě 1861). Spis ten rozdělen je na dvě části: v první bere spisovatel do úvahy prameny a soudí o hodnověrnosti jejich, v druhé uvádí a rozbírá zprávy, kterých poskytují prameny. Úzký objem, v jakém p. Makušev si umínil vzíti předmět svůj do úvahy, nedovoluje mu ovšem pouštěti se do podrobných bádání, nicméně však podstata sebrána jest od něho dosti šťastně a pro ty, jimžto jsou nepřístupny originály, poskytuje kniha jeho dosti užitečnou sbírku zpráv. Co do spracování je prvá část mnohem lepší nežli druhá, ač, rozumí se, i ona potřebuje nyní již více doplňkův a změn. Tu připomenu i svou vlastní práci „О погребальныхъ обычаяхъ языческихъ Славянъ" (v Moskvě 1868). Ona je jen částí archaeologie slovanské, o kterou se zasazuji. Ne z marnosti spisovatelské, než abych obrátil pozornost slovanských učenců na předmět tento a povzbudil je k dalšímu bádání o něm, dovolím si krátce vyložiti obsah své skrovné práce. V *úvodě* určuje se historická i vědecká důležitost otázky této, zejmena význam *pohřební povinnosti* (jus manium) u starých a středověkých národů. Potom se berou do úvahy pra-

meny předmětu samého a sice: *jazyk*, t. j. staré, slovanské názvy, které se týkají pohřebních obyčejů; *národní život*, t. j. staré obyčeje, které se dosud zachovaly v životě obecného lidu, při tom určuje se všeobecný původ obyčejův a methoda bádání o nich; *svědectví písemná* a sice: Jornanda, císaře Mauritia, Theofilakta Simmokatského, sv. Bonifacia, Ibn-Dasty, Massudi i jeho kopistů, Ibn-Fodlana, Istachry, Ibn-Chaukala, Lva diakona, Ditmara, Helmolda, Martina Galla, Kosmy Pražského, Kadlubka, Kralovédvorského rukopisu, Ruských letopisů (tak zvaného Nestora), Život knížete Konstantina Muromského, Dlugoše, Maršálka Thuria, Hájka, Stohlavého sboru, Menecia, Guanina a Klonoviče. Texty těchto svědků uvádějí se v originálech in extenso a podrobně se rozbírají; konečně berou se do úvahy *pohanské mohyly*, co pramen slovanských pohřebních starožitností a určuje se spůsob historického jich užití poukázkami. Přechodem k samému pojednání o slovanských pohřebních obyčejích je nastínění *pohřebních obyčejů, pověr a představ sem náležitých u prvobytných Arijců*, t. j. *v předslovanské době*; konečně berou se podrobně do úvahy slovanské pořádky: ponětí o duši, smrti a budoucím životě u Slovanů a jich pohřební obyčeje dle všech dříve posouzených pramenů. Pojednání samo končí se tak zvaným *ospravedlňujícím článkem* (v příloze), kde se bere do úvahy historicko-ethnografická otázka: k jakému národu přináleželi ti Slované a ti Rusové, o kterých se zmiňují nejstarší arabští spisovatelé. Znaje nedokonalý stav vědy slovanských starožitností, nemohl jsem míti v úmyslu žádných konečných vývodů, než chtěl jsem jen sebrati v jeden celek porůznu se nalezající a dosud nerozebraná dáta o jedné z nejdůležitějších otázek této vědy, kriticky ohlednouti a určiti jich patřičný smysl a stupeň významu, a konečně spořádati je dle možnosti k systematickému rozboru. Poštěstilo-li se mi to a pokud, o tom ať soudí jiní znalci a milovníci slovanské starobylosti a národnosti.[11])

[11]) Je tomu již pět let, co na světlo vyšlo mé dílo. Po celý ten čas, chtěje je znova vydati co část starožitností slovanských, nepřestával sem ho sice doplňovati novými dáty a sbírati látky i pro ostatní částky svého pod-

Pro národní slovanské slavnostní a sváteční obyčeje mnoho zajímavé látky poskytuje kniha L. S. *Karavelova* „Памятники народнаго быта Болгаръ“ (v Moskvě 1861). Nejpodstatnější v knize té jest část bulharská, která, pokud nám známo, nikde jinde nebyla tak podrobně a důkladně popsána. Ona na mnoze nahražuje nedostatky učeného spracování, které jsme našli v této knize. Srovnání se svátečními obyčeji u ostatních slovanských národů jsou ovšem tu i tam zajímavá, ale vesměs jen nahodilá. Pročež málo čím zvýší cenu díla tohoto.

V oddělení *historické ethnografie* poskytuje nám ruská slavistika následující díla: „Древнѣйшій періодъ исторіи Славянъ“ nebožtíka *Hilferdinga* (Вѣстникъ Европы 1868). Jest to počátek většího spisu, který připravoval spisovatel v posledních letech svého života. Zde se bere do úvahy poměr Slovanů k ostatním plemenům arijským, ethnografické zvláštnosti jejich, potom otázka o původě a dějinách Venetů. V těch vidí spisovatel Slovany. Co první pokus o objasnění dějin slovanských pomocí výsledků srovnávacího jazykozpytu hoden je tento spis Hilferdingův vší pozornosti. Nejdůležitější jeho stránkou jest rozbor zpráv starých spisovatelů, nejslabší pak a nejnejistější jsou etymologické výklady.[12]) Spis prof. *Makuševa* „о Славянахъ въ Албаніи въ средніе вѣка“ (Ve Varšavě 1871) rozbírá zajímavou a v slovanské vědě dosud s ethnografické stránky skoro nedotknutou otázku o působení Slovanů na Albánce. Všeobecná závěrka,

niknutí; stále přece cítím, že zásoba dát, kterou jsem sebral, jest velmi nepatrná proti tomu bohatství starých obyčejů a pořádků života, které se dosud ještě zachovaly na rozličných stranách slovanského světa. *Proto právě budiž mi dovoleno obrátiti se zde s prosbou ke všem milovníkům a znalcům slovanštiny, aby mi oznámili svědectví, která se týkají starých národních obyčejů a sice: o narozeninách, svatbě a pohřbech.* Svědectví již vydaná v rozličných novinách, sbírkách, kalendářích, jakož i zcela nová, nikde posud nevyšlá, budou mi vítána. Poněvadž není posud důkladné slovanské bibliografie, poněvadž jest nemožno dostati starých vydání novin, sbírek — bývají často již otištěny zprávy pro badatele tak nové a neznámé, jako zprávy ještě nikdy nevytištěné. Právě proto i ty i ony přijmu nejen s hlubokou vděčností, než i s mravnou povinností, že jich užiji ku prospěchu milé a blízké slovanskému srdci vědě o rodné starobylosti. Zprávy, prosím, aby se adressovaly do Prahy, do Musea království českého p. Paterovi k odevzdání p. A. Kotljarevskému.

[12]) Jak nám známo, našlo se mezi papíry nebožtíka spisovatele pokračování toho díla. Bude vydáno v sebraných všech jeho spisech, které zamýšlejí vydati jeho příbuzní a přátelé.

k níž spisovatel přichází, jest ta, že divokým pastýřům albánským, kteří neznali ani zákonův ani civilisace, dali Slované vzdělanosť, zákony a mírné mravy, a přiučili je osedlému životu. Ačkoli ne veskrz, můžeme přece spůsob ethnografického bádání spisovatelova uznati za spolehlivý; ačkoli konečně při také závěrce nelze pochopiti, proč se Albánci neposlovanili, než naopak Slované stali se Albánci, nicméně musíme uznati, že se p. Makušev nemálo zavděčil vědě, sebrav svědomitě dáta a objasniv několik z nich náležitě. Zpomeneme zde i nového důležitého díla p. *Drinova*: „Заселеніе Славянами Балканскаго полуострова“ (v Moskvě 1873). Střízlivou methodou spisovatel šťastně vyvázl z labyrintu předhistorické ethnografie a ve všeobecných rysech dosti věrně určil, kdy a kudy se rozšířilo slovanské plémě na Balkáně. My se však domníváme, že výsledky jeho bádání byly by ještě jistější, kdyby byl šel od historicky známých a jistých věcí k neznámým a nejasným. Pro slavisty-filology v pojednání p. Drinova zvláště zajímavy budou stránky, kde rozpráví o německých slovech (срѣда, постъ, олтарь atd.) v staroslovanském jazyku, ale jeho výklady sotva zcela upokojí filology, zvláště přívržence Kopitarovy.

Co se vlastně *slovanské historie* týče, z té uvedeme především práce, které jsou věnovány spracování jejích pramenů. Nejdůležitější patří prof. *Makuševu*: „Изслѣдованія объ историческихъ памятникахъ и бытописателяхъ Дубровника“ (v Petrohradě 1867) a „Итальянскіе архивы и хранящіеся въ нихъ матеріялы для Славянской исторіи“ (3 sešity, v Petrohradě 1870—1871). První spis podává z počátku přehled dějin Dubrovníka, jeho vnitřního ústrojí, života a poměrů k druhým státům, potom bere do úvahy prameny dějin Dubrovnických, památky starobylosti, a sice: věcné, života se týkající, ústní a písemní, i zprávy vrstevníků, konečně kriticky rozbírá nové historické práce v tomto oboru. Za důležitý uznati sluší spis prof. Makuševa zvláště pro svědomité sebrání látky, které ho stálo mnohých a dlouhých namáhaní. Množství zpráv sebral z rukopisů, které jsou roztroušeny po archivech a bibliotekách, a z řídkých tisků starodávných. Okolnosť ta zejmena činí jeho knihu vzá-

cnou každému, kdo se obírá dějinami Slovanů. To samé můžeme říci i o jeho „Italiánských archivech“. Jest to sbírka rozličných a důležitých latek z oboru slovanské historie, které byly dosud neznámy. Pilný badatel tento sebral je na archaeografické cestě své po rozličných archivech měst Florence, Neapole, Palerma, Bari, Ankony. Kdo zná, jak těžko jest sestaviti podobnou práci, ten zajisté bude s vděčností pamatovati na sběratele tohoto. Mladý učenec p. *Fortinský* hledí ve spise svém: „Титмаръ Мерзебургскій и его хроника“ (v Petrohradě 1872) samostatně rozebrati všeobecný historický význam kroniky Meziborského letopisce a jeho ethnografické zprávy o Slovanech. Pokud nám známo, jest to první důkladnější spis v oboru tomto nejen ve slovanské než i vůbec v evropské literatuře.

Co se týče politické slovanské historie, poukážeme krátce na následující ruské spisy: „Полабскіе Славяне“ (v Petrohradě 1871) od p. *Pavińského*, kterýžto jest zvláště tím zajímavý, že se spisovatel pokoušel určiti rozšíření baltických Slovanů novými jazykozpytnými a archaeologickými dáty, všimnuv sobě zejmena místních jmen a vesnic tak zvané okrouhlé, podkovité stavby; *Nadlera*: „Причины и первыя проявленія оппозиціи Католицизму въ Чехіи и т. д. въ концѣ XIV и началѣ XV в.“ (v Charkově 1864); prof. *Duvernoya:* „Станиславъ Зноемскій и Янъ Гусъ“ (v Moskvě 1871), — dílo toto pozoruhodné pro smutné pachtění se spisovatelovo po originalnosti, které ho přivedlo k tomu, že zapomenul na nejprostší, nejelementárnější historickou pravdu; prof. P. A. *Lavrovského*: „Паденіе Чехіи въ XVII вѣкѣ“ (v Petrohradě 1868); prof. N. *Popova*: „Россія и Сербія. Историческій очеркъ русскаго покровительства Сербіи съ 1806 по 1856 г.“ (v Moskvě 1869, 2 díly); konečně připomeneme *Hilferdinga* „Собраніе сочиненій“, kterých vyšlo v Petrohradě 1868 dva díly. V prvém z nich nalezá se „Исторія Сербовъ и Болгаръ“ a „Обзоръ чешской исторіи“. Ostatně díla ta, doufám, že jsou dosti známa české vědě.

A. V Maciejovský jal se prvý bedlivěji zpytovati zákonodárství slovanské. Práce o témže předmětě objevují se v Rusi vždy hustěji. Nejdůležitější z nich pochází od prof.

Leontoviče, který r. 1868 vydal monografii „Древнее хорватодалматское законодательство“. S počátku rozbírá tu spisovatel památky dřevního charvatsko-dalmatského zákonodárství; potom zákony Vinodolské, zákony města Záhřeba a naposledy Polický statut. Kromě dějin samých památek pouští se spisovatel i do rozboru vnitřního stavu obcí, jich ustrojení a pořádku, podobného zařízením jiných slovanských zákonodárství. Ačkoli nedostatek filologických známostí přivádí spisovatele k některým pokleskům a k nepravým výkladům, nicméně musíme uznati, že jeho rozprava jest nejen zajímava než i důležita pro každého, kdo se slovanskými starožitnostmi obírá, a to tím více, že podobného díla, pokud nám známo, v literatuře srbské ještě není. Ne tak chvalně můžeme se vysloviti o druhém díle p. Leontoviče: „Исторія русскаго права“ (díl I., v Oděsse 1870). Jest to vlastně úvod do předmětu, který obsahuje všeslovanskou dobu práva co výklad a sbírka již všeobecně známé látky, není však prosto některých dobrých stránek, ale má i mnoho podstatných nedostatků: zejmena velmi nespolehlivě a neurčitě označuje prameny a pomůcky a nekriticky jen ledabylo seřaděny jsou v něm přílohy, kde se uvádějí staré zprávy o životě Slovanů. Spis tento vůbec jest více pozoru hoden svou ideou než svým provedením. Totéž musíme říci i o zvláštní bibliografické práci téhož spisovatele: „Указатель источниковъ и изслѣдованій по исторіи славянскихъ законодательствъ“ (Журналъ Министерства Нар. Просв. 1867 Nro. 8). Nikdo nebude upírati, že Ukazatel p. Leontoviče, jak je nám zde podán, může prospěti badatelům, kteří ještě se neseznámili s literaturou předmětu, ale mnohem více by prospěl, kdyby se byl původce přesvědčil o pravosti svých udání z knih samých; tehdáž byl by musel mnoho vynechati, co zcela nepatří k věci, a velmi mnoho opraviti. Dosti obšírně pojednal o památkách slovanského práva prof. S. M. Špilevský ve svých spisech: „Союзъ родственной защиты у древнихъ Германцевъ и Славянъ“ (v Kazani 1866) a „Семейныя власти у древнихъ Славянъ и Германцевъ“ (v Kazani 1871). Spisovatel jeví se zde co rozhodný zástupce srovnávací methody při studiu slovanského

práva, ale nám se zdá, že nedostatečně objasnil poměr slovanských zařízení k německým, proto i sama jeho srovnání zdají se býti více mechanickým seřaděním dat, než organickým rozborem srovnávacím. Kromě toho málo pozornosti obrací k životu a historickým proměnám právných obyčejů a zařízení, staraje se více o uspořádání sebraných fakt než o historický a životný jich výklad. Vzdor těmto nedostatkům jsou spisy jeho přece užitečné co sbírky fakt, týkajících se rodinných právních starožitností slovanských. P. *Majkov*, známý po obšírné historii Srbského jazyka (v Moskvě 1857), kde se nalezá i přehled některých právnických památek, sepsal pěknou rozpravu: „О судѣ присяжныхъ у южныхъ Славянъ“ (Русское Слово 1861. Nro. 10), kde podrobně probírá tento čistě slovanský ústav a jeho podmínky. Zvláštní pozornosti jak právníků tak i filologů zasluhuje dílo F. F. *Sigela*: „Законникъ царя Стефана Душана“ (část I. v Petrohradě 1872). Jest to úvod či lépe řečeno předchozí práce k budoucí úplné historicko-právnické rozpravě o této památce. Zde důkladně rozbírá rozličné rukopisy zákonníka cara Dušana a otiskl nejlepší z nich, připojiv k němu mnoho doplňujících a objasňujících rozprav. Konečně nalezá se zde i historicko-právnický výklad, který je hoden připomenutí. Práce tato vykonána bedlivě a svědomitě. Pročež nemůžeme zde zamlčeti přání svého, aby co nejdříve vyšla i druhá část, kterou se dílo toto ukončí. Otázka o významu rodinného života u Slovanů, kterou ruští historikové a juristé tak pilně hleděli dříve již rozřešiti, nedospěvše ke konečnému výsledku, byla opět uvedena na denní pořádek od p. *Nikitského* ve zvláštním článku o tomto předmětu (Вѣстникъ Европы 1870.). K objasnění výjevů rodinného života slovanského připouští spisovatel, že býval u Slovanů *rod fiktivný*, t. j. taký, k němuž se počítali i nepříbuzní, ale osoby také, které se fiktivně za příbuzné uznávaly. Myšlenka tato v historicko-juridické vědě není nová, ale přispůsobení její ke slovanské a ruské starobylosti jest nové. Ostatně pochybujeme, že by spisovateli se poštěstilo rozborem historických zjevů dokázati svoji myšlénku co skutečnou pravdu. Hypothese jeho zaslu-

huje pozornosti, ale posud zůstává jen hypothesí. Co velmi důležitou, ne-li nejdůležitější ze všech dosud mnou zpomenutých prací v oboru slovanského práva musíme uznati spis prof. *Vladimirského-Budanova*: „Нѣмецкое право въ Польшѣ и Литвѣ“ (v Petrohradě 1868). Jest to druhé dílo v slovanské literatuře z oboru právnické historie polských měst. Prvé, které sepsal Danilovič, obsahuje jen slovanskou dobu městského života. Vladimirský-Budanov podává nám nyní pokračování jeho a sice dobu právnického života polských měst pod vládou magdeburského práva. Prof. *Pavińský*, který napsal obšírný a důkladný rozbor tohoto díla (v „13. присужденіи наградъ графа Уварова“), nachází v něm přísnou systematičnosť, hodnověrný výklad pramenů, ohromnou sečtenosť a samostatnosť kritiky, a proto myslí, že spis tento může býti vychodištěm k dalším rozpravám v oboru tomto. Konečně k oddělení slovanského práva sluší přičísti co do objemu nevelký, ale v svém spůsobu vzorný spis prof. *Pavlova*: „Первоначальный славянорусскій Номоканонъ“ (v Kievě 1869). Spisovatel rozlušťuje úlohu, v které době se objevuje a přichází na Rus slovanský překlad „Кормчей книги“. Nabývá přesvědčení, že tento překlad musel býti již v XI—XII století, a, řídě se touto myšlénkou, rozbírá některé starší a důležité rukopisy památky této. V druhém obšírném spise, který vyšel r. 1872 v Oděsse pod názvem: „Номоканонъ при Большомъ Требникѣ, изданный вмѣстѣ съ греческимъ подлинникомъ до сихъ поръ неизвѣстнымъ“ p. Pavlov podrobně probírá slovanské články Nomokanonu, ale my, neměvše ještě příležitosti seznámiti se s tímto dílem, nemůžeme o něm souditi.

Dějiny prvobytné křesťanské církve u Slovanů jsou tak úzce spojeny s dějinami jich vzdělanosti a počátky jich literární činnosti, že pojednávajíce o těchto, musíme promluviti aspoň několik slov i o oněch. Osvěcující činnosť Cyrilla a Methoděje jest prvá historická událosť, kterou byl položen základ ke všem dalším úspěchům kulturní činnosti jihozápadních a jižních Slovanů. Soudě přísně dle historických dát, jen od té doby, t. j. jen od přijetí křesťanství vzniká

u Slovanů písmo, písemnosť a literatura. Minuvší tisíciletá památka této události, nalezení nových svědectví a pramenů o životě a činnosti slovanských prvoučitelů, nová vydání pověstí již dříve známých — vzbudila v ruské slavistice celou řadu děl, majících objasniti tento předmět. Společnosť milovníků ruské slovesnosti při Moskevské universitě vydala „Кирилло-Меѳодіевскій Сборникъ“ (v Moskvě 1865), kde kromě některých památek sebrány jsou nové a dřívější práce Pogodina, biskupa Filareta, A. V. Gorského, Něvostrujeva, Viktorova a j., které přímo aneb nepřímo objasňují činnosť sv. Cyrilla a Methoděje. Prof. V. J. Grigorovič vyhotovil pěkné filologické vydání staroslovanských služeb sv. Cyrilla a Methoděje s objasňujícími poznámkami („Древне-славянскій памятникъ, объясняющій жизнь Кирилла а Меѳодіа“, v Kazani 1862); prof. P. A. Lavrovský v obšírném díle pojednává o jich apoštolské činnosti („Кириллъ и Меѳодій, какъ православные проповѣдники“, v Charkově 1863), a prof. Bilbasov líčí všeobecně historickou jich činnosť a význam (Кириллъ и Меѳодій; 2 díly v Petrohradě 1866—1870), připojiv všecky známé latinské legendy o nich. Kromě toho témuž předmětu věnovány byly spisy prof. Platonova, Hilferdinga (Собраніе сочиненій, díl I. v Petrohradě 1869) a j. Ale nejdůležitější dílo, které obsahuje celý obor vyvolené úlohy této úplněji, než všecky ostatní, přináleží prof. E. E. Golubinskému. Není ještě vydán a známe ho toliko z posouzení akademika J. Srezněvského („Отчетъ о 12 присужденіи Уваровскихъ наградъ“ v Petrohradě 1870, str. 227—233). V díle tomto, které bylo poctěno plnou Uvarovskou cenou, nalezá se mezi jiným i kritický rozbor starých svědectví o prvoučitelích slovanských. Ačkoli se ve spisech výše dotčených historie zavedení křesťanstva a činnosť sv. Cyrilla a Methoděje ne všude rozbírá se stejnou historickou nestranností; ačkoli některé z nich obtíženy jsou i jinými víc anebo méně vážnými chybami, nelze přec upříti, že objasnily mnoho, že pomocí jich badatel osudů prvopočátečného křesťanství u Slovanů může jíti nyní pevněji a jistěji, než tehdáž, když p. Rački vydal své pozoruhodné dílo: „Vjek i djelovanje sv. Cyrilla i Methoda“. Doba činnosti Konstantina a Me-

thoděje a jich společníků je tak důležitá v historickém ohledu, že k ní nevyhnutelně přichází každý, kdo chce prozkoumati osudy vzdělanosti a literatury slovanské: jest to první východiště slavistiky. Ale jako každý počátek, tak i ona jest temná. Je-li se tedy čemu diviti, že učenci domysly hledí vyplniti mezery, že tyto domysly za nynějšího stavu slovanské vědy často zůstávají jen domysly? Místo toho můžeme a máme si přáti, aby vývody a závěrky předcházelo úplné, všestranné a přísné kritické posouzení pramenů, i aby o něm spojenými silami pracovali filologové, archaeologové a historikové.

Poměry byzantinské církve k Bulharsku daly podnět k pěkné „Рѣчи“ prof. Grigoroviči (v Oděsse 1867), který, jak nám známo, vládne mnohými novými, dosud neznámými materialy z oboru bulharské církve, a jak se nám zdá, zamýšlí seznámiti s nimi brzy vědu. Velmi důležité články o historii jihoslovanské církve (na př. o prvé Justinianě) nalezají se v „Чтеніяхъ въ Обществѣ исторіи и древностей при Московскомъ Университетѣ“, které náležejí archimandritu Leonidu, jenž měl příležitosť užiti mnohých ještě nevydaných materialů. Konečně připomenu pozoru hodné dílo prof. Golubinského: „Краткій очеркъ исторіи православныхъ церквей Болгарской, Сербской и Румынской или Молдо-Валашской“ (v Moskvě 1871). Obsah spisu tohoto byl již podrobně vyložen v Časopise mus. čes. (1872 str. 215 a násl.), a proto není potřeby šířiti o něm dále slov. Připomenu zde pouze, že spisovatel chce brzy na světlo vydati po druhé své dílo, a k tomu cíli podnikl cirkevně-archaeologickou cestu do Srbska, Bulharska, Cařihradu a na horu Athos. Výsledky cesty jeho budou ovšem uveřejněny.

Jak patrno, v historii církevní vykonala ruská slavistika méně, než v jiných oborech slovanské vědy. Příčina toho vězí ve velkém nedostatku a nepřístupnosti materialu, jakož vůbec v té zvláštní okolnosti, že se Slované v cirkevně-historickém bádání svém pořád ještě velmi štítí svobodného rozboru, podrobeni jsouce stoletým vášním a předpojatým myšlénkám. Těch není věda prosta ani u jediného slovanského národa. V tichý obor její vtírá se politika cirkevních předsudků a vášní zde

silněji než kdekoli jinde. Co tím získá život — těžko říci, ale čeho tím pozbývá a pozbude věda, to jest jasno: pozbývá svobody a vnitřní pravdy, t. j. přestává býti vědou v pravém smyslu slova toho, a spolu s tím přestává i povzbuzovati síly k vyhledávání pravdy. Pravé studium dějin slovanské církve nastane teprva potom, když se do něho na místě *pořečťujících aneb latinisujících ekklesiastů dají historikové*, kteří především o to dbají „ne quid falsi dicere audeant, ne quid veri non audeant".

Na konec našeho přehledu musíme ještě připomenouti spis prof. V. J. Lamanského „Объ историческомъ изученіи Греко-Славянскаго міра въ Европѣ" (v Petrohradě 1871). S obdivu hodnou pílí a důvtipem sebral spisovatel a patřičně vysvětlil značné množství německých náhledů o Slovanech, o jejich dějinách, národní povaze, vlastnostech atd. Obraz jest vykreslen neobyčejně ostře a může vzbuditi i nejospalejší cit slovanský, ale povzbuditi záporně. Přiznáváme se upřímně, že nás čtení této knihy tak dojalo, jako bychom se nalezali v blázinci, kde člověk neví, sluší-li se více se diviti bláznovským náhledům, anebo politovati nakažlivé zaslepení a duševní nemoc těchto historických pacientů. Ku prospěchu historické pravdy musím sobě přáti, aby prof. Lamanský s touž bedlivostí nám vyložil myšlénky a náhledy těch německých učenců, kteří se uměli povznésti nad surový instinkt plemene a dovedli dáti Slovanům, co jim sluší a patří. Slovanská věda s uznáním připomíná jmena Herdera, Jakuba Grimma, Schmellera a j. Svou pozorností k Slovanstvu značně nahrazují pathologické bludy svých rodáků.

Pohlédnuv na předložený zde přehled výjevů ruské slavistiky od r. 1860—1872, přisvědčí mi každý, že slovanské práce na Rusi nejsou dílem náhody ani žádného soukromého prospěchu, než že pocházejí z jasného poznání jejich nutnosti. I zdá se, že toto poznání není jen poznáním jejich nutnosti jakožto první a důležité podpory ku prozkoumání ruského jazyka, dějin a života, než i poznáním jejich všeobecné nutnosti

co občansky vzdělávajícího prostředku, co politické školy, která vede z národního osamotnění na širou dráhu *slovanských* prospěchův a učí Rusa — *slovanským povinnostem.* Slavný Šafařík soudě kdysi o důležitosti staroslovanského jazyka, soucitně se dokládá následujících slov J. S. Bandtkiého: „Gott gebe, dass der slawische Kirchendialekt, als die erste oder wenigstens die älteste uns bekannte Quelle der slawischen Sprache, von allen slawischen Völkern gelernt und gekannt sei, nicht um der Einheit der Kirche willen, sondern um der höhern wissenschaftlichen Bildung willen, um der Erhaltung des slawischen Volksthums willen, auf dass wir uns nicht verteutschen, nicht vertatern, nicht vertürken (ich [Šafařik] setze hinzu: nicht verfranken und vermagyern), auf dass wir nicht abfallen von der gemeinschaftlichen Quelle der Volksthümlichkeit, die trotz der Stürme von zehn Jahrhunderten nicht versiegt ist.“ (Gesch. d. slaw. Spr. u. Liter. 1825, p. 118—119). Změnila-li doba naše tyto úlohy? spustila-li se jich pro něco vyššího? Nemluvíce zde o všeobecně lidských úlohách, které se stejně týkají každého národa a každé jednotlivé osoby, než o úlohách plemenných, *slovanských,* musíme odpověděti na tyto otázky záporně. Zajisté pro každého, kdo nezkoprněl v úzké národní výlučnosti — „die Erhaltung *des slawischen* Volksthums“, zůstává, jako dříve, úlohou nejdůležitější a nejvyšší. Ruské obecenstvo dávno pochopilo tento požadavek a dávno mu hledí vyhověti. Jinak odkud by pocházely ty stolice slavistiky na ruských universitách, ty slovanské komitéty [13]), to mnohostranné a hluboké studium slovanského světa! Možná snad říci, že je to vše jen politickou módou anebo špekulací politického proselitismu? Ale móda nebývá tak opravdově stálou a politický proselitismus musí míti nejbližší praktický cíl, který mohou zde najíti jen zlomyslní nepřátelé Slovanstva, kteří se nikdy neřídí citem pravdy a pravděpodobnosti.

Zpytování slovanského světa vzniklo na Rusi přirozeným citem slovanské vzájemnosti, jasným poznáním její důležitosti

[13]) Mluvímť zde jen o *idei* slovanských komitétův a ne o soukromém působení jejich.

a snahou, aby se jí dostalo pevného základu. *Slovanská vzájemnosť*, aby přešla z oboru citu do života samého a zapustila v něm kořeny, musí projíti školou přísné vědy, přísného probádání a studia slovanského světa minulého a nynějšího. Bez tohoto střízlivého poznání zůstane ona večně přeludem, ovšem přeludem lákavým, ale marným a neprospěšným životu. Tuto myšlénku, jak se zdá, pochopili Rusové první, a první se opravdu o to zasadili, aby se stala skutkem. Oni tak n épe a nejnadějněji vyslovili své sympathie k ostatnímu Slovanstvu a spolu důstojně odpověděli těm lehkomyslným osočovatelům, kteří křičí, že sympathií těch u Rusů není. Přejeme, aby sobě i ostatní Slované co nejdříve osvojili plodnou ideu slovanské vzájemnosti a hleděli jí především posloužiti svědomitým a důkladným učením se všemu, cokoli se Slovanstva týče.

V Praze, v měsíci srpnu 1873.

(Vyňato z Časopisu Musea král. Českého 1874 sv. 1—3 v 33 výtiscích.)

D
377
K67

Kotliarevs'kyi, Oleksandr
Oleksandrovych
Uspechy slavistiky na
Rusi

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 12 21 05 08 013 6